

MERSİN ÜNİVERSİTESİ KILIKIA ARKEOLOJİSİNİ ARAŞTIRMA MERKEZİ
MERSIN UNIVERSITY PUBLICATIONS OF THE RESEARCH CENTER OF CILICIAN ARCHAEOLOGY

KAAM
YAYINLARI

OLBA
XXV

(Ayrıbasım / Offprint)

MERSİN
2017

KAAM YAYINLARI
OLBA
XXV

© 2017 Mersin Üniversitesi/Türkiye

ISSN 1301 7667

Yayıncı Sertifika No: 14641

OLBA dergisi;
ARTS & HUMANITIES CITATION INDEX, EBSCO, PROQUEST
ve

TÜBİTAK-ULAKBİM Sosyal Bilimler Veri Tabanlarında taranmaktadır.

Alman Arkeoloji Enstitüsü'nün (DAI) Kısaltmalar Dizini'nde 'OLBA' şeklinde yer almaktadır.

OLBA dergisi hakemlidir. Makalelerdeki görüş, düşünce ve bilimsel değerlendirmelerin yasal sorumluluğu yazarlara aittir.

The articles are evaluated by referees. The legal responsibility of the ideas,
opinions and scientific evaluations are carried by the author.

OLBA dergisi, Mayıs ayında olmak üzere, yılda bir kez basılmaktadır.
Published each year in May.

KAAM'ın izni olmadan OLBA'nın hiçbir bölümü kopya edilemez.
Alıntı yapılması durumunda dipnot ile referans gösterilmelidir.

It is not allowed to copy any section of OLBA without the permit of the Mersin University
(Research Center for Cilician Archaeology / Journal OLBA)

OLBA dergisinde makalesi yayımlanan her yazar, makalesinin baskı olarak ve elektronik ortamda yayımlanmasını
kabul etmiş ve telif haklarını OLBA dergisine devretmiş sayılır.

Each author whose article is published in OLBA shall be considered to have accepted the article to be published
in print version and electronically and thus have transferred the copyrights to the Mersin University
(Research Center for Cilician Archaeology / Journal OLBA)

OLBA'ya gönderilen makaleler aşağıdaki web adresinde ve bu cildin giriş sayfalarında
belirtilen formatlara uygun olduğu takdirde basılacaktır.

Articles should be written according to the formats mentioned in the following web address.

Redaktion: Yrd. Doç. Dr. Deniz Kaplan

OLBA'nın yeni sayılarında yayımlanması istenen makaleler için yazışma adresi:
Correspondance addresses for sending articles to following volumes of OLBA:

Prof. Dr. Serra Durugönül
Mersin Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi, Arkeoloji Bölümü
Çiftlikköy Kampüsü, 33342 Mersin - TURKEY

Diğer İletişim Adresleri
Other Correspondance Addresses

Tel: 00.90.324.361 00 01 (10 Lines) 4730 / 4734

Fax: 00.90.324.361 00 46

web mail: www.kaam.mersin.edu.tr

www.olba.mersin.edu.tr

e-mail: sdurugonul@gmail.com

Baskı / Printed by

Matsis Matbaa Hizmetleri

Tevfikbey Mahallesi Dr. Ali Demir Caddesi No: 51 34290 Sefaköy / İstanbul

Tel: 0212 624 21 11 www.matbaasistemleri.com

Sertifika No: 20706

Zero Prod. Ltd.

Tel: 00.90.212.244 75 21 Fax: 00.90.244 32 09

info@zerobooksonline.com www.zerobooksonline.com/eng

MERSİN ÜNİVERSİTESİ
KILIKIA ARKEOLOJİSİNİ ARAŞTIRMA MERKEZİ
(KAAM)
YAYINLARI-XXV

MERSIN UNIVERSITY
PUBLICATIONS OF THE RESEARCH CENTER OF
CILICIAN ARCHAEOLOGY
(KAAM)-XXV

Editörler

Serra DURUGÖNÜL
Murat DURUKAN
Gunnar BRANDS
Deniz KAPLAN

OLBA Bilim Kurulu

Prof. Dr. Mehmet ÖZDOĞAN
Prof. Dr. Fikri KULAKOĞLU
Prof. Dr. Serra DURUGÖNÜL
Prof. Dr. Marion MEYER
Prof. Dr. Susan ROTROFF
Prof. Dr. Kutalmış GÖRKAY
Prof. Dr. İ. Hakan MERT
Prof. Dr. Eda AKYÜREK-ŞAHİN
Prof. Dr. Yelda OLCAY-UÇKAN

MERSİN
2017

*Vefat Eden Meslektaşlarımızı
Saygı ile Anıyoruz...*

Prof. Dr. Güven ARSEBÜK

Prof. Dr. Arzu ÖZTÜRK

Dr.-Ing. Martin BACHMANN

İçindekiler / Contents

K. Serdar Girginer – Murat Durukan <i>Mersin/Gülnar Akyapı Mağarası'nda Bulunan Prehistorik Mağara Resimleri</i>	1
A. Tuba Ökse <i>Yukarı Dicle Havzası'nda Akkad Dönemi'ne Tarihlenen Bir Yapı: Salat Tepe II A: 6</i>	17
Atakan Akçay <i>A Late Uruk-Early Bronze Age Transitional Period Cemetery in the Upper Tigris Region: Aşağı Salat</i>	49
Elif Ünlü <i>Tell Tayinat Yerleşiminde Geç Tunç – Erken Demir Çağı Geçiş Dönemi Seramikleri Üzerinden Amik Ovası'nda Görülen Yerel Devamlılıklar ve Doğu Akdeniz Bağlantıları</i>	91
Bülent Kızılduman <i>Kıbrıs'ta Kaleburnu-Kral Tepesi/Galinoporni-Vasili'de Dikkate Değer Bir Geç Tunç Çağı Yapısı</i>	113
Aynur Özfirat <i>Melekli-Kültepe (Iğdır) Höyüğü, Urartu Kalesi ve Columbarium: Ağrı Dağı'nın Kuzey Eteğindeki Minuahinili (Karakoyunlu) Kenti</i>	161
İbrahim Hakan Mert <i>Kap Monodendri Poseidon (Enipeus) Altarı: Bir Altar mı Yoksa Deniz Feneri mi?</i>	183
Tuna Akçay <i>Sikke Buluntuları Işığında Olba'daki Pers ve Makedon Varlığı Üzerine Düşünceler</i>	211
Hüseyin Köker <i>Komama Gümüş Sikkeleri</i>	227
Mustafa Şahin – Murat Akın <i>Nikaia'dan Musa Heykeli: Polyhymnia</i>	241

Münteha Dinç – Serra Durugönül <i>Sculptural Workshop(s) of Lydia in the Light of Sculptures from Philadelphia and Thyateira</i>	251
Hüseyin Metin <i>Hellenistic Mouldmade Bowl Moulds from Kremna</i>	271
Gonca Cankardeş-Şenol – Erkan Alkaç – Mai Abdelgawad <i>The Results of Clay Analysis of Stamped Amphora Handles of Miletus and Rhodian Peraea in Alexandria (Egypt)</i>	297
Taylan Doğan – Kahraman Yağız <i>Efes Müzesi'nde Korunan Roma Dönemine Ait Bir Grup Strigilis</i>	317
Murat Durukan <i>Yeni Veriler Işığında Mallos, Magarsos ve Antiokheia ad Pyramos Problemi</i>	345
Ahmet Mörel <i>Dağlık Kilikia Bölgesi'nde Bir Kırsal Yerleşimin Gelişimi: Çatıören Örneği</i>	381
Şener Yıldırım <i>Dating Dispute Over the Cross-in-Square Church in the Episcopal Palace in Side</i>	421

MERSİN ÜNİVERSİTESİ
KILIKIA ARKEOLOJİSİNİ ARAŞTIRMA MERKEZİ
BİLİMSEL SÜRELİ YAYINI ‘OLBA’

Kapsam

Olba süreli yayını Mayıs ayında olmak üzere yılda bir kez basılır. Yayınlanması istenilen makalelerin en geç her yıl Kasım ayında gönderilmiş olması gerekmektedir.

1998 yılından bu yana basılan Olba; Küçükasya, Akdeniz bölgesi ve Ortadoğu’ya ilişkin orijinal sonuçlar içeren Antropoloji, Prehistorya, Protohistorya, Klasik Arkeoloji, Klasik Filoloji (ve Eskiçağ Dilleri ve Kültürleri), Eskiçağ Tarihi, Nüvizmatik ve Erken Hıristiyanlık Arkeolojisi alanlarında yazılmış makaleleri kapsamaktadır.

Yayın İlkeleri

1. a. Makaleler, Word ortamında yazılmış olmalıdır.
 - b. Metin 10 punto; özet, dipnot, katalog ve bibliyografya 9 punto olmak üzere, Times New Roman (PC ve Macintosh) harf karakteri kullanılmalıdır.
 - c. Dipnotlar her sayfanın altına verilmeli ve makalenin başından sonuna kadar sayısal süreklilik izlemelidir.
 - d. Metin içinde bulunan ara başlıklarda, küçük harf kullanılmalı ve koyu (bold) yazılmalıdır. Bunun dışındaki seçenekler (tümünün büyük harf yazılması, alt çizgi ya da italik) kullanılmamalıdır.
2. Noktalama (tireler) işaretlerinde dikkat edilecek hususlar:
 - a. Metin içinde her cümlelerin ortasındaki virgülden ve sonundaki noktadan sonra bir tab boşluk bırakılmalıdır.
 - b. Cümle içinde veya cümle sonunda yer alan dipnot numaralarının herbirisi noktalama (nokta veya virgül) işaretlerinden önce yer almalıdır.
 - c. Metin içinde yer alan “fig.” ibareleri, küçük harf ile ve parantez içinde verilmeli; fig. ibaresinin noktasından sonra bir tab boşluk bırakılmalı (fig. 3); ikiden fazla ardışık figür belirtiliyorsa iki rakam arasına boşluksuz kısa tire konulmalı (fig. 2-4). Ardışık değilse, sayılar arasına nokta ve bir tab boşluk bırakılmalıdır (fig. 2. 5).

- d. Ayrıca bibliyografya ve kısaltmalar kısmında bir yazar, iki soyadı taşıyorsa soyadları arasında boşluk bırakmaksızın kısa tire kullanılmalıdır (Dentzer-Feydy); bir makale birden fazla yazarlı ise her yazardan sonra bir boşluk, ardından uzun tire ve yine boşluktan sonra diğer yazarın soyadı gelmelidir (Hagel – Tomaschitz).
3. “Bibliyografya ve Kısaltmalar” bölümü makalenin sonunda yer almalı, dipnotlarda kullanılan kısaltmalar, burada açıklanmalıdır. Dipnotlarda kullanılan kaynaklar kısaltma olarak verilmeli, kısaltmalarda yazar soyadı, yayın tarihi, sayfa (ve varsa levha ya da resim) sıralamasına sadık kalınmalıdır. Sadece bir kez kullanılan yayınlar için bile aynı kurala uyulmalıdır.

Bibliyografya (kitaplar için):

Richter 1977 Richter, G., Greek Art, New York.

Bibliyografya (Makaleler için):

Corsten 1995 Corsten, Th., “Inchriften aus dem Museum von Denizli”, Ege Üniversitesi Arkeoloji Dergisi III, 215-224, lev. LIV-LVII.

Dipnot (kitaplar için)

Richter 1977, 162, res. 217.

Dipnot (Makaleler için)

Oppenheim 1973, 9, lev.1.

Diğer Kısaltmalar

age.	adı geçen eser
ay.	aynı yazar
vd.	ve devamı
yak.	yaklaşık
v.d.	ve diğerleri
y.dn.	yukarı dipnot
dn.	dipnot
a.dn.	aşağı dipnot
bk.	Bakınız

4. Tüm resim, çizim ve haritalar için sadece “fig.” kısaltması kullanılmalı ve figürlerin numaralandırılmasında süreklilik olmalıdır. (Levha, Resim, Çizim, Şekil, Harita ya da bir başka ifade veya kısaltma kesinlikle kullanılmamalıdır).

5. Word dökümanına gömülü olarak gönderilen figürler kullanılmamaktadır. Figürlerin mutlaka sayfada kullanılması gereken büyüklükte ve en az 300 pixel/inch çözünürlükte, photoshop tif veya jpeg formatında gönderilmesi gerekmektedir. Adobe illustrator programında çalışılmış çizimler Adobe illustrator formatında da gönderilebilir. Farklı vektörel programlarda çalışılan çizimler photoshop formatına çevrilemiyorsa pdf olarak gönderilebilir. Bu formatların dışındaki formatlarda gönderilmiş figürler kabul edilmeyecektir.
6. Figürler CD'ye yüklenmelidir ve ayrıca figür düzenlemesi örneği (layout) PDF olarak yapılarak burada yer almalıdır.
7. Bir başka kaynaktan alıntı yapılan figürlerin sorumluluğu yazara aittir, bu sebeple kaynak belirtilmelidir.
8. Makale metninin sonunda figürler listesi yer almalıdır.
9. Metin yukarıda belirtilen formatlara uygun olmak kaydıyla 20 sayfayı geçmemelidir. Figürlerin toplamı 10 adet civarında olmalıdır.
10. Makaleler Türkçe, İngilizce veya Almanca yazılabilir. Türkçe yazılan makalelerde yaklaşık 500 kelimelik Türkçe ve İngilizce yada Almanca özet kesinlikle bulunmalıdır. İngilizce veya Almanca yazılan makalelerde ise en az 500 kelimelik Türkçe ve İngilizce veya Almanca özet bulunmalıdır. Makalenin her iki dilde de başlığı gönderilmelidir.
11. Özetin altında, Türkçe ve İngilizce veya Almanca olmak üzere altı anahtar kelime verilmelidir.
12. Metnin word ve pdf formatlarında kaydı ile figürlerin kopyalandığı iki adet CD (biri yedek) ile birlikte bir orijinal ve bir kopya olmak üzere metin ve figür çıktısı gönderilmelidir.
13. Makale içinde kullanılan özel fontlar da CD'ye yüklenerek yollanmalıdır.

MERSIN UNIVERSITY
‘RESEARCH CENTER OF CILICIAN ARCHAEOLOGY’
JOURNAL ‘OLBA’

Scope

Olba is printed once a year in May. Deadline for sending papers is November of each year.

The Journal ‘Olba’, being published since 1998 by the ‘Research Center of Cilician Archeology’ of the Mersin University (Turkey), includes original studies done on antropology, prehistory, protohistory, classical archaeology, classical philology (and ancient languages and cultures), ancient history, numismatics and early christian archeology of Asia Minor, the Mediterranean region and the Near East.

Publishing Principles

1. a. Articles should be written in Word programs.
 - b. The text should be written in 10 puntos; the abstract, footnotes, catalogue and bibliography in 9 puntos ‘Times New Roman’ (for PC and for Macintosh).
 - c. Footnotes should take place at the bottom of the page in continous numbering.
 - d. Titles within the article should be written in small letters and be marked as bold. Other choises (big letters, underline or italic) should not be used.
2. Punctuation (hyphen) Marks:
 - a. One space should be given after the comma in the sentence and after the dot at the end of the sentence.
 - b. The footnote numbering within the sentence in the text, should take place before the comma in the sentence or before the dot at the end of the sentence.
 - c. The indication fig.:
 - * It should be set in brackets and one space should be given after the dot (fig. 3);

* If many figures in sequence are to be indicated, a short hyphen without space between the beginning and last numbers should be placed (fig. 2-4); if these are not in sequence, a dot and space should be given between the numbers (fig. 2. 5).

- d) In the bibliography and abbreviations, if the author has two family names, a short hyphen without leaving space should be used (Dentzer-Feydy); if the article is written by two or more authors, after each author a space, a long hyphen and again a space should be left before the family name of the next author (Hagel – Tomaschitz).
3. The ‘Bibliography’ and ‘Abbreviations’ should take part at the end of the article. The ‘Abbreviations’ used in the footnotes should be explained in the ‘Bibliography’ part. The bibliography used in the footnotes should take place as abbreviations and the following order within the abbreviations should be kept: Name of writer, year of publishment, page (and if used, number of the illustration). This rule should be applied even if a publishment is used only once.

Bibliography (for books):

Richter 1977 Richter, G., Greek Art, NewYork.

Bibliography (for articles):

Corsten 1995 Corsten, Th., “Inschriften aus dem Museum von Denizli”, Ege Üniversitesi Arkeoloji Dergisi III, 215-224, pl. LIV-LVII.

Footnotes (for books):

Richter 1977, 162, fig. 217.

Footnotes (for articles):

Oppenheim 1973, 9, pl.1.

Miscellaneous Abbreviations:

op. cit.	in the work already cited
idem	an auther that has just been mentioned
ff	following pages
et al.	and others
n.	footnote
see	see
infra	see below
supra	see above

4. For all photographs, drawings and maps only the abbreviation 'fig.' should be used in continuous numbering (remarks such as Plate, Picture, Drawing, Map or any other word or abbreviation should not be used).
5. Figures, embedded in Word documents can not be used. Figures have to be in the length in which they will be used in the page, being at least 300 pixel/ inch, in photoshop tif or jpeg format. Drawings in adobe illustrator can be sent in this format. Drawings in other vectoral programs can be sent in pdf if they can't be converted to photoshop. Figures sent in other formats will not be accepted.
6. Figures should be loaded to a CD and a layout of them as PDF should also be undertaken.
7. Photographs, drawings or maps taken from other publications are in the responsibility of the writers; so the sources have to be mentioned.
8. A list of figures should take part at the end of the article.
9. The text should be within the remarked formats not more than 20 pages, the drawing and photographs 10 in number.
10. Papers may be written in Turkish, English or German. Papers written in Turkish must include an abstract of 500 words in Turkish and English or German. It will be appreciated if papers written in English or German would include a summary of 500 words in Turkish and in English or German. The title of the article should be sent in two languages.
11. Six keywords should be remarked, following the abstract in Turkish and English or German.
12. The text in word and pdf formats as well as the figures should be loaded in two different CD's; furthermore should be sent, twice the printed version of the text and figures.
13. Special fonts should be loaded to the CD.

KAP MONODENDRİ POSEİDON (ENİPEUS) ALTARI: BİR ALTAR MI YOKSA DENİZ FENERİ Mİ ?

İbrahim Hakan MERT*

ABSTRACT

The Altar of Poseidon (Enipeus) at Cape Monodendri: Altar or Lighthouse?

The subject of this study is the altar of Poseidon located at the present-day Tekağaç Cape (province of Aydın, Didim district), known in ancient times as Cape Poseidion and later as Cape Monodendri. This monument was extensively published by A. von Gerkan in 1915.

Within the scope of the article, the sea-side location of this altar, its typology, its date and the dedicated cult are evaluated. In addition, the political and economic situation of Miletus is also considered during the period when the altar of Cape Monodendri was built.

* Prof. Dr. İbrahim Hakan Mert, Uludağ Üniversitesi, Fen-Edebiyat Fakültesi, Arkeoloji Bölümü, 16059 Bursa. E-posta: ihmert@uludag.edu.tr

Bu araştırma, Uludağ Üniversitesi Bilimsel Araştırma Projeleri Komisyonu tarafından OUAP(F)-2013/18 numaralı ve “Priene Antik Kenti Gıda Pazarı (Et ve Balık Pazarı) ve Kap Monodendri Poseidon Altarı” konulu proje tarafından desteklenmiştir.

Çalışmaya sağladıkları destekten dolayı Uludağ Üniversitesi Bilimsel Araştırma Projeleri birimi yönetimine ve tüm çalışanlarına teşekkürlerimi sunuyorum.

Kap Monodendri Poseidon altarnının bazı mimari elemanları Milet Müzesi'nin bahçesinde sergilenmektedir. Müzedeki bu parçaları çalışmam için izin veren Müze Müdürü sayın Hasibe İslam Akat'a ve tüm mesai arkadaşlarına yardımları için içten teşekkürlerimi sunuyorum.

Konuyla ilgili kütüphane çalışmaları Alman Arkeoloji Enstitüsü'nün İstanbul Şubesinde gerçekleştirilmiştir. Enstitü yönetimi ve kütüphane çalışanlarına bana bu imkanı sağladıkları için müteşekkirim.

Altarı yerinde incelemelerimde bana eşlik eden ve yardımcı olan B. Kuru, W. Raeck ve U. Ruppe'ye çok teşekkür ederim. Berlin'deki arşiv taraması esnasında altara ait eski fotoğrafları bulup bana ileten H. Bumke'ye de içten teşekkürlerimi sunarım. Konuyla ilgili dijital kaynakça temininde Nur Deniz Ünsal ve Mine Özkılıç yardımcı olmuşlardır. Kendilerine müteşekkirim.

H. Lohmann, 1999 yılında Miletos Yarımadasında sürdürdüğü yüzey araştırması esnasında Kap Monodendri Poseidon altarnında yaptığı ölçüm ve çizimleri bu çalışmada kullanmam için bana vermiştir. Bu yardım ve katkısından dolayı kendisine çok teşekkür ediyorum.

Ayrıca O. Bingöl ve M. Şahin'e çalışmayı okuyup önerileriyle katkıda buldukları için içten teşekkürlerimi sunarım.

According to this evaluation, the following results can be asserted: 1. The cape where the altar was built was an orientation point for the sailors in ancient times and, in fact, is still today. In addition, the altar probably served as a “lighthouse” as well. 2. There is no similar typological example of a Poseidon altar as the one at Cape Monodendri. In this context it appears that no standard planning has ever been applied to altars in ancient times. 3. The altar at Cape Monodendri was built for the cult of Poseidon Enipeus, probably during the third quarter of the 6th century BC, a time when Miletus was known as “the pearl of Ionia”. At this time, it was very likely intended as a monument of propaganda by the Milesian tyrant Histiaios.

Keywords: Altar, Poseidon Enipeus, Cape Poseidion, Miletus, seafaring in antiquity, Archaic period, tyranny, Neleus.

ÖZET

Bu çalışmanın konusunu, günümüzde Tekagaç Burnu (Aydın ili, Didim ilçesi), antik dönemde ise Kap Poseidion olarak bilinen bölgedeki Poseidon altarı oluşturmaktadır. Bu anıt, A. von Gerkan tarafından 1915 yılında kapsamlı bir şekilde yayınlanmıştır.

Makale kapsamında, söz konusu altarın, deniz kenarındaki konumu, tipolojisi, tarihlenmesi ve adandığı kült değerlendirilmektedir. Buna ilaveten Kap Monodendri Poseidon altarının inşa edildiği dönemde Miletos’un siyasi ve ekonomik durumu da ele alınmaktadır.

Yapılan değerlendirmeler şu sonuçları ortaya koymaktadır: 1. Altarın inşa edildiği burun günümüzde olduğu gibi, antik dönem denizcileri için de bir oryantasyon noktasıydı. Altar yapısı muhtemelen “Deniz Feneri” işlevine de sahipti. 2. Kap Monodendri’deki Poseidon altarı tipolojik bakımdan benzer bir örnek bulunmamaktadır. Bu bağlamda antik dönem altarlarında hiç bir zaman standart bir planlama uygulanmadığı ortaya çıkmaktadır. 3. Kap Monodendri Poseidon altarı MÖ 6. yüzyılın üçüncü çeyreğinde, Miletos’un İonia’nın incisi olduğu dönemde, muhtemelen tiran Histiaios tarafından aynı zamanda bir “propaganda anıtı” olarak Poseidon Enipeus kültü için yaptırılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Altar, Poseidon Enipeus, Kap Poseidion, Miletos, Antik dönemde Deniz yolculuğu, Arkaik dönem, Tiranlık, Neleus.

Altarın Araştırma Tarihi, Çalışmanın Soruları ve Amaçları

Makalenin konusunu oluşturan altarın¹ kalıntılarında, Alman mimarlık tarihi araştırmacısı A.von Gerkan 29 Ocak – 14 Şubat 1913 tarihleri arasında on işçi ile kazılar gerçekleştirmiştir². Kazının sonuçları ve altarın detaylı yapı tanımlaması, plan kesit ve rekonstrüksiyon çizimleri ile birlikte yine A. von Gerkan tarafından Miletos kazı ve araştırma sonuçlarının bilim alemine tanıtıldığı serinin I. bandının 4. fasikülünde yayınlanmıştır³.

¹ Burada ele alınan anıt için Grekçe “*bomos*” terimi geçerlidir, çünkü bu anıtta Olympos tanrılarında birisine kurban için zeminden yükseltilerek inşa edilmiş bir altar yapısı söz konusudur (Kossatz-Deissmann 2005, 381).

² von Gerkan 1915, 444.

³ Armin von Gerkan, Der Poseidonaltar bei Kap Monodendri, Milet I, IV (Berlin 1915).

M. Ç. Şahin, 1972 yılında yayınlanan “Die Entwicklung der griechischen Monumentalaltaere” (Grek Anıtsal Altarlarının Gelişimi) başlıklı çalışmasında, “Moneumentalen Treppenaltaere” (Anıtsal Merdiven Altarlar) başlığı altında Miletos yakınındaki Kap Monodendri’deki Poseidon altarına da yer vermiştir⁴. Şahin, altarın kısa bir yapı tanımlamasını yaptıktan sonra, yapının tipolojik özelliklerini değerlendirmektedir⁵. Şahin’in altarın tipolojisi hakkındaki tespitleri aşağıda “Yapı Tipolojisi” başlığı altında ele alınacaktır.

G. Gruben, 1976 tarihli “Die Tempel der Griechen” (Grek Tapınakları) başlıklı kitabında A. von Gerkan’ın 1915 tarihli kitabından Kap Monodendri Poseidon altarının iki çizimini tekrar yayınlayarak, çizimin alt bilgisinde altarın MÖ 540 yıllarına ait olduğunu yazmıştır⁶.

Miletos Yarımadasında 1990-1999 yılları arasında yüzey araştırmaları yürüten H. Lohmann 1999 yılı kampanyası kapsamında Kap Monodendri Poseidon altarında detaylı topoğrafik ölçüm ve plan çalışmaları gerçekleştirmiştir⁷.

H. Akat, 1998 yılında yayınladığı “Tekagaç Burnu’ndaki Poseidon Altarı” başlıklı çalışmasında Poseidon’un antik mitolojideki rolü ve özellikleri üzerinde durmuştur⁸. Akat, çalışmasında A. von Gerkan’ın araştırmalarını çok kısa bir şekilde özetleyerek tekrarlamakta ve konuyla ilgili olarak ne yeni bir tarihleme önerisi ne de tipolojik değerlendirme ortaya koymaktadır.

Bu çalışmada altarın inşa edildiği dönemdeki tarihi çerçeveye analiz edilecek, özellikle bezemeleri yardımıyla yapının tarihlemesi ele alınacak ve altarın yapı tipolojisi tartışılacaktır. Bunlara ilaveten tanrı Poseidon ve kültürünün bu bölgedeki durumu ve altarın inşa edildiği Tekagaç Burnu’nun antik dönem denizcilikteki konumu ve durumu da ele alınacak konulardır. Bu bağlamda diğer Poseidon kutusal alanlarının konumları da değerlendirilecektir.

Araştırmada cevap aranmaya çalışılacak sorular şu şekilde sıralanabilir:

1. Altar topoğrafik konumundan dolayı ait olduğu dönemin deniz yolculuklarında “Bir Deniz Feneri” görevi yapmış olabilir mi?
2. Altarın inşa edildiği dönemde Milet’in siyasi ve ekonomik tarihinde ne gibi olaylar yaşanıyordu, altar hangi tarihi çerçevede inşa edildi, acaba bir propaganda yapısı olabilir mi?
3. Altarın adandığı tanrı ve kült hangisiydi?

⁴ Şahin 1972, 43-44.

⁵ Şahin 1972, 44.

⁶ Gruben 1976, 324 Res. 268.

⁷ Lohmann 2001b, 12. H. Lohmann ve ekibinin Miletos çevresinde (*Chora*) gerçekleştirdikleri bu yüzey araştırmalarının şimdiye kadar sadece ön raporları yayınlanmıştır.

⁸ Akat 1998, 23-24.

4. Altar acaba Milet kentinin Herodot tarafından “İonia’nın İncisi” şeklinde tanımlandığı dönemin bir eseri miydi⁹.

Altarın Coğrafi ve Topografik Konumu

Poseidon altarının temel kalıntıları Aydın ili, Didim İlçesi’nin yaklaşık 7 km batısında Tekagaç Burnu’nun en güney batı ucunda denize sıfır noktasındadır¹⁰. Antik çağlarda altarın bulunduğu burnun ismi “Kap Poseidon” veya “Poseidion (lat. *Posideum*)” dur (fig. 1)¹¹. Strabon’a göre Miletos ve çevresindeki küçük şehir ve köyleri kapsayan Milesia Chorası Poseidion’da bitmekteydi¹². Yine Strabon’a göre, Poseidion İonia ile Karia arasında sınırı oluşturmaktaydı¹³.

Romalı yazar Yaşlı Plinius ise altarın bulunduğu coğrafyayı “*Posideum promunturium et oppidum*” (Poseideion burnu ve kenti) olarak adlandırmaktadır¹⁴.

Söz konusu altar, Arkaik dönemde Miletos kentinin kent dışı tapınım alanlarından birisidir¹⁵.

Bir zamanlar *Cap Marmaras* ismini taşıyan bu burun, daha sonra altarın üzerinde yetişen tek bir ağaçtan dolayı Yunanca *Kavo Klado* veya *Kap Monodendri* olarak adlandırılmış, bugün halen kullanılan “Tekagaç Burnu” ismi de yine bu yalnız ağaçtan gelmemiştir (fig. 2)¹⁶. Poseidon altarı bu burnun en ucunda çevreye özellikle de denize hakim bir konumda inşa edilmiştir. Özellikle Poseidon ve Zeus kutsal alanları için, bu şekildeki deniz kıyısındaki veya dağlardaki coğrafi

⁹ Hdt. V, 28.

¹⁰ 01.09.2014 tarihinde aldığımız GPS koordinatları: 37°21’13.76600” K ve 27°11’31.47000” D.

¹¹ Olshausen, 1974, 446; Lohmann 2001a, 198.

Antik dönemlerdeki Poseidion isimli diğer yerler için bk. Treidler – Dörner – Ziebarth – Scherling – Spuler – Bernert – Meyer 1953, 421-426; Meyer 1974, 446-447.

¹² Strab. XIV, II, 1.

“Milesia Chorası” için Bk. Lohmann, 2000, 166. Wiegand 1906, çalışmanın arkasındaki P. Wilski tarafından çizilen “Umgegend von Milet” isimli haritada 11 B karesinde “Poseidion” görülmektedir. P. Wilski’nin bu haritası 2006 yılında A. Herda’nın, *Der Apollon-Delphinios-Kult in Milet und die Neuhajrsprozession nach Didyma. Ein neuer Kommentar der sog. Molpoi-Satzung, Milesische Forschungen 4* (2006) isimli kitabında P. Schneider ve H. Lohmann’ın araştırma sonuçları da eklenerek Abb. 9 olarak yeniden yayınlanmıştır.

¹³ Strab. XIV, I, 2.

¹⁴ Plin. Nat. V, 31.

¹⁵ Greaves 2003, 86. Miletos’un Arkaik dönemdeki diğer kent dışı tapınak ve kutsal alanları ise Didyma’ya giden kutsal yol üzerindeki Athena Assessia tapınağı ve Didyma’daki Apollon tapınağıdır. Apollon tapınağının temenos alanı içerisinde Artemis kutsal alanı da bulunmaktadır; bk. Bumke – Breder 2016, 52-60.

¹⁶ von Gerkan 1915, 443 Abb. 1. Altarın temelleri üzerinde yetişen bu ağacın “Büyük Kozalaklı Ardıç” (lat. *juniperus macrocarpa*) şeklinde teşhisi ile ilgili bk. von Gerkan 1915, 443 dn. 1; Lohmann 2001a, 198. Bu ağaç günümüzde artık bulunmamaktadır.

konumlar çok tercih edilmiştir; örneğin Panionion kutsal alanındaki Poseidon Helikonios altarı Mykale dağında yer almaktadır¹⁷.

Kap Monodendri Poseidon altarnın konumunu belirleyici unsurlardan bir diğeri de Antik dönem denizciliği ve deniz yolculuğudur. Bilindiği gibi, antik çağda denizciler gemilerine yön belirlerken genellikle kıyı çizgisini takip etmeyi tercih etmişler veya adalar arasında bir öncekinden sonra gelen kara parçasının görülebilir mesafede olmasını gözetmişlerdir. Her ne kadar astronomi bilgisi ve yön bulmada yıldızlardan yararlanma yöntemi MÖ 3. bin yıldan itibaren biliniyor olsa da yine de denizciler genellikle akıntılı ve riskli sularda kıyıları takip etmeyi tercih etmişlerdir¹⁸. Poseidon altarnın da bulunduğu İonia kıyıları girintili – çıkıntılı kıyı hatları ve irili ufaklı çok sayıdaki adalarıyla denizcilere kıyı navigasyonu konusunda ideal şartları sağlamaktaydı. İonia kıyılarının sayısız koyları ve kumsalları bu coğrafyada yaşayan insanları gemi yapımına ve deniz yolculuğuna zorlamıştır¹⁹. İonialıların denizcilikteki başarıları, İon kentlerinde kültürün, ticaretin, sanatın ve refah seviyesinin gelişmesinde baş etken olmuştur²⁰.

Her ne kadar altar kalıntılarında böyle bir çıkarımda bulunmak olanaksız ise de, Kap Monodendri'deki anıt çok büyük olasılıkla antik dönem denizciliğinde yön belirleyici ve hatta geceleri üzerinde ikaz ateşi yakılan “Deniz Feneri” fonksiyonuna sahip olmuş olmalıdır²¹. Altarın bulunduğu burnun hemen arkasındaki doğu taraftaki koyda doğal korunaklı “Çukurcuk Limanı” bulunmaktadır (fig. 3). Söz konusu bu sularda ve kıyı hattında günümüzde olduğu gibi, antik dönemde de kritik ve tehlikeli noktalarda denizcilere özellikle de fırtınalı gün ve gecelerde yön belirleyici işaretlere ve hatta ikaz ateşlerine ihtiyaç duyulmuştur. Antik çağlarda gece deniz yolculuğu, en geç MÖ 1. binden itibaren yıldızların yön belirleyici olarak kullanılmasıyla gerçekleştirilebilir hale gelmiştir²². A. Köster'in konuyla ilgili şu ifadesi çok belirleyicidir: “Gündüz güneş gökyüzünde bulunduğu, gece de yıldızlar parladığı sürece tecrübeli dümenci için verilen rotayı takip etmek kesinlikle zor olmamıştı”²³. Bilinen en erken deniz fenerlerinden birisi MÖ 280

¹⁷ Ohnesorg 2005, 219. Panionion kutsal alanı için bk. Schneider 2004, 17-20; Lohmann 2005, 57-172; Lohmann 2013, 109-122., 129-167.

¹⁸ Kroll 1923, 408-409; Köster 1923, 186-204; Höckmann 1985, 161-165.

¹⁹ Hoepfner 2011, 9-10.

²⁰ Greaves 2010, 57.

²¹ Höckmann 1985, 92.

²² Höckmann 1985, 162. Bu dönemde örneğin, Girit adasından Nil deltasına deniz yoluyla doğrudan ulaşım mümkün olmuştur. Miletos'lu Thales MÖ 600 yıllarında “Deniz Yolculuğunda Astronomi Bilgisi” adlı bir kitap yazmıştır, bk. Köster 1923, 191.

Antik dönem gece deniz yolculuklarında astronomi ve yıldızların kullanımıyla ilgili detaylı bilgi için bk. Köster 1923, 190-192.

²³ Köster 1923, 192.

yılında bitirilen İskenderiye Limanı girişinde Pharos adasındaki fenerdir²⁴. Bu tür fenerlerin kullanımından önceki dönemlerde ise özellikle fırtınalı gecelerde gemilerin seyrine ve korunaklı limanlara girişlerine yardımcı olmak için belli noktalarda ikaz ateşleri yakılmaktaydı²⁵. Kap Monodendri'deki Poseidon altarı da büyük olasılıkla antik çağ denizcilerine yol göstermek amacıyla bir nevi “Deniz Feneri” olarak Tekağaç Burnu'nun bu en uç noktasına inşa edilmiş olmalıdır²⁶. Belki de altarin kurban masası üzerinde veya ocak yerinde (*Eschara*) ateş yakılarak bu işlev yerine getiriliyordu. Böylece gemilerin fırtınadan kurtularak Tekağaç Burnu'nun hemen arkasında doğu taraftaki korunaklı “Çukurcuk Limanı”na yönelmelerine yardım ediliyordu. Altar kalıntılarının hemen yanında günümüzde modern bir deniz fenerinin bulunması da tesadüf olmamalıdır (fig. 4).

Kap Monodendri altarina benzer bir durum Attika'nın güneyindeki Kap Sunion'daki Poseidon kutsal alanı için geçerlidir. Burada da Sunion burnunun kendisi topografik konum ve yapısından dolayı denizcilikte önemli bir oryantasyon noktasıydı, ayrıca burnun hemen arkasında batıdaki koyda, Didim Tekağaç burnunda olduğu gibi, korunaklı bir liman bulunmaktadır (fig. 5)²⁷. Hatta Attika'nın Ege denizine uzanan bu güney çıkıntısı ve arkasındaki korunaklı koy/liman, Homeros'un *Odyssea* adlı eserinde “Kutsal burun ve liman” olarak adlandırılmaktadır²⁸. Kuvvetli kuzey rüzgarının hakim olduğu bu coğrafyada antik dönem denizcileri Poseidon'a kurban keserek rüzgarı ve dalgaları sakinleştirmeye çalışmışlardır. Kap Sunion'daki Poseidon kutsal alanı erken Arkaik dönemden itibaren bir temenos duvarı ile çevrelenmiş ve bu duvarın içerisinde de basit bir altar yer almıştır²⁹. Coğrafi ve topografik özellikleriyle Kap Monodendri'ye (Tekağaç Burnu) çok benzer özellikler gösteren Kap Sunion'daki Arkaik dönem altlarında da muhtemelen denizciler için fırtınalı gecelerde ikaz ateşi yakılarak “Deniz Feneri” fonksiyonu yerine getirilmiş olabilir. Kap Sunion'da yakılan ikaz ateşiyle de denizciler fırtınadan kurtararak, altarin kuzey batısındaki korunaklı limana yönlendiriliyor olmalıydı. Antik dönemde Poseidon kutsal alanları ve özellikle de

²⁴ Ebert 1925, 2151-2152; Höckmann 1985, 150.

İskenderiye Feneri'nin özellikle gemileri yönlendirme için planlanmış aydınlatma sisteminin çalışması ilgili bk. Köster 1923, 198-199

²⁵ Höckmann 1985, 92.

²⁶ Akat 1998, 24; Greaves 2010, 55. A. Greaves, Kap Monodendri'deki Poseidon altarinın Didyma'daki Apollon Kehanet merkezine hacı kafiləsi getiren gemilere limana girişte deniz feneri olarak hizmet etmiş olduğunu savlamaktadır, bk. Greaves 2010, 55.

H. Akat ve A. Graeves, altar hakkındaki “Altar antik dönemde Deniz Feneri olarak hizmet etmiştir” şeklindeki bu tezlerini, altarin topografik konumunu ve bu konumun özelliklerini diğer örneklerle karşılaştırmadan ve değerlendirmeden ortaya atmaktadırlar.

²⁷ Goette 2000, 18, Taf. 5 Abb. 7. Burada Kap Sunion ile ilgili verdiği bilgiler ve tartışma için O. Bingöl'e ve H. R. Goette'ye çok teşekkür ederim.

²⁸ Hom.Od. 3, 278: “Ama Sunion'a vardığımız sırada, Atina'nın o kutsal burnuna,...”.

²⁹ Gruben 1976, 212.

altarları için konum olarak genellikle denizde bariz çıkıntı yapan burunlar tercih edilmiştir ki, Kap Monodendri Poseidon altarı da bunun en güzel örneklerinden birisidir³⁰.

İncelemelerimiz esnasında altara giden antik döneme ait bir yol kalıntısına rastlamadık³¹. Aşağıda yapı tanımlamasında da konuşulacağı gibi, altara batı tarafındaki merdiven vasıtasıyla denizden ulaşmak daha kullanışlı bir yoldu. Bu durum da altarın sadece deniz yoluyla gelen kişilere mi hizmet ettiği sorusunu ortaya atmaktadır.

Yapı Tanımlaması ve Korunma Durumu³²

Kap Poseidion'daki (Kap Monodendri) altarın temellerinin iç kısmı yerel kireç taşından işlenmiştir³³. Yapının kaplama bölümlerinde ve üst yapısında ise oldukça iri grenli mermer kullanılmıştır³⁴.

Plan (fig. 6): Altar yapısı dört bölümden oluşmaktadır. Doğuda 11,09 (kuzey-güney doğrultusunda) x 9,47 m (doğu-batı doğrultusunda) ölçülerindeki esas yapı kısmını oluşturan dört köşe bir platform, bunun hemen batısında altı basamaklı bir merdiven (1,94 x 5,28 m) ile onun da batısında 6,52 (kuzey-güney doğrultusunda) x 5,28 m (doğu-batı doğrultusunda) ölçülerindeki merdiven önü platformu bulunmaktadır. Dördüncü unsur olarak ise, esas platformun üzerinde merkezden doğuya kaydırılmış şekilde 3,22 x 1,80 m ölçülerindeki kurban masası yükselir.

Kesit ve Cephe Görünüşleri (fig. 7): Altarın toprak üzerinde görülen en alt kısmını oluşturan euthynteria blokları deniz seviyesinden yaklaşık 2,22 m yukarıdadırlar. Doğudaki, dört köşe platform zemini euthynteria'dan itibaren 1,69 m yüksekliktedir. Bu zemin üzerinde 22 cm yüksekliğindeki *prothysis*³⁵ ve 103 cm yüksekliğindeki kurban masası yer almaktadır. Batı taraftaki merdiven önü platformunun euthynteria'dan sonraki yüksekliği 70 cm'dir.

³⁰ Poseidon kutsal alanları için tipik konum olarak sıklıkla denizde bariz çıkıntı yapan burunların tercih edilmesiyle ilgili olarak bk. Schumacher 1993, 65.

³¹ Benzer gözlemi A. von Gerkan da 1913 yılında yapmıştır, bk. von Gerkan 1915, 443-444.

³² Altarın buradaki yapı tanımlaması genel itibarıyla A. von Gerkan'ın 1913 yılında yerinde yaptığı ölçüm ve çizimlere dayanmaktadır, çünkü yapının bundan 103 yıl önceki korunma durumu bugünkünden çok daha iyiydi. Buna ilaveten H. Lohmann'ın 1999 senesinde altarda yaptığı ölçümlerden, ayrıca tarafımızdan 2011 ve 2014 yaz aylarında altar kalıntılarına yapılan ziyaretlerde alınan notlardan da faydalanılmıştır.

³³ von Gerkan 1915, 447.

³⁴ Altarda kullanılan mermer hafif griye kaçan beyaz renklidir ve dokusunda kalsit ve mika içermektedir. Bu doku da Poseidon altarında kullanılan mermeri hava şartlarına Latmos civarındaki beyaz mermerden daha dayanıklı kılmaktadır. Bu nedenle de altarın yapı malzemesi muhtemelen komşu adaların birisinden getirilmiş olmalıdır (bk. von Gerkan 1915, 450).

³⁵ Prothysis: Kurban yapının masanın önünde üstüne basarak duracağı basamak (bk. Ohnesorg 2005, XIV).

Altarın cephe görünüşleri ise şu şekilde tanımlanabilir: Doğu taraftaki 1,19 m yüksekliğindeki ana platformun dış cepheleri aynalı teknikte işlenmiş bloklardan oluşan üç sıra duvar örgüsüne sahiptir. En üst sırayı oluşturan blokların üst bitişine inci-payet dizisi işlenmiştir. Duvar üstü kaplama levhalarının alt kısmı yumurta ve ara yaprak dizisiyle bezenmiştir. Bu yapı bölümünün üst köşeleri ise büyük boyutlu (yükseklik 92 cm)³⁶ volüt şeklindeki dört köşe akroteriyle taçlandırılmıştır. Volütlerin iç köşesinde bir dış kenarında ise biri birine ters konumlandırılmış iki palmet yer almaktadır. Palmetler yuvarlak formlu yedişer yapraktan oluşmaktadır. Bu volütlerle nihayetlenen platformun üst parapet korkuluğunun yüksekliği ise 24 cm'dir. Duvar üstü kaplama levhaları ve bunların üzerine oturan parapet korkuluğu birlikte altar masasının etrafını çevirirler ve bir nevi “*Herkos*” (korkuluk duvarı)³⁷ oluştururlar.

Volütlerle beraber altarın doğu platform bölümü köşelerde 2,61 m yüksekliğindedir. Altarın en yüksek noktasını ise 3,15 m yükseklikle kurban masasının üst plakası oluşturmaktadır.

Bu dört büyük volütten başka 20,5 cm yüksekliğindeki iki daha küçük volüt ise merdiven korkuluğunun alt bitişlerini oluşturuyorlardı. Bu volütlerin iç köşelerinde ise altışar yapraklı köşe palmetleri işlenmiştir.

Altardan sadece temel kısmı in situ durumda korunmuştur. Altarın denize çok yakın olan konumundan dolayı güney ve batı tarafları dalgalar tarafından çok aşındırılmıştır. Üst yapıya ait bezemeli kısımlarının bir bölümü Didim'deki “Knackfuss Evi” olarak bilinen taş eser deposunun bahçesinde ve diğer bir bölümü de Milet Müzesi bahçesinde korunmaktadır.

Yapı Tipolojisi

Kap Monodendri Poseidon altarı her hangi bir tapınağa ait olmadan tek başına kutsal alanı oluşturmaktadır³⁸. Poseidon altarının yapı tipolojisini incelemeye başlamadan önce şunu ifade etmeliyiz ki, kap Monodendri'deki Poseidon altarının plan özellikleriyle doğrudan karşılaştırılabilecek benzer bir örnek bulunmamaktadır. Poseidon altarının inşa edildiği tarih olarak kabul edilen Arkaik dönemde

³⁶ Köşe akroter yüksekliği W. Koenigs'in araştırmasına göre verilmiştir, bk. Koenigs 1980, 66 Tabelle 3.

³⁷ Ohnesorg 2005, XIV.

³⁸ A. Kossatz-Deissmann antik dönem altarlının özelliklerini ve fonksiyonlarını şu şekilde özetlemektedir: 2005,381: “Antik kült uygulamasının merkezinde tanrısal güçlere kurban sunumu yer almaktaydı. Bu kurban uygulaması için de en önemli unsur genellikle açık havada bulunan altardı. Bir kutsal alanın meydana gelmesi için prensip olarak sadece bir altar yeterli olduğundan dolayı heykeller ve diğer mimari anıtlar kaçınılabilecek elemanlardır. Anca tersine bakıldığı zaman, her tapınağın kurban ritüelleri için yakınında bir altara ihtiyacı vardır. Altar adına yapıldığı tanrının mülkiyeti olarak kurbanda onun varlığını temsil eder.”, Kossatz-Deissmann 2005, 381.

İonia'da tek bir anıtsal altar inşa edilmiştir³⁹: Samos Heraion'da MÖ 550 yıllarına tarihlenen Rhoikos altarı (16,58 x 36,57 m)⁴⁰.

M. Çetin Şahin, Grek Anıtsal Altarlarının Gelişimi'ni araştırdığı çalışmasında, Kap Monodendri Poseidon altarını "Anıtsal Merdiven Altarlar" başlığı altında ele almaktadır⁴¹. Ancak Şahin aynı yerde Poseidon altarının planda önüne yerleştirilmiş merdiven yapısı ile "T-Formu" aldığını ifade ederek, bu hususun bir eğilim olmakla beraber belirleyici bir özellik olmadığını belirtmektedir⁴². Şahin, daha sonra, Grek anıtsal altarlarını üç gruba ayırmakta ve bu gruplardan birisini "Monodendri Tipi" olarak adlandırmaktadır⁴³. Ancak Şahin'in tipolojisi incelendiğinde, bu gruba isim veren yapıdan başka hiç bir Grek altar örneğinin ait olmadığı görülmektedir.

A. Ohnesorg da İonia bölgesi altarlarını araştırdığı çalışmasının "Tipoloji" bölümünde, "Merdiven Altar" teriminden kaçındığını, çünkü bu tür bir adlandırmanın açıkça tarif edilemeyeceğini ifade ederek, merdivenlerin hem anteli ve hem de blok altarlarda ya sadece ön cephede ya da her yüzü çevreleyecek şekilde kullanılabilceği belirtmektedir⁴⁴. U. Sinn'in antik dönem altarlarını değerlendirdiği ansiklopedik çalışmasının katalog bölümünde ise, altarları meydana geliş şekilleri ve mimari formlarına göre şu gruplara ayırmaktadır: 1. Kurban artıklarından oluşan altarlar, 2. "Baldachin (Gölgelikli) Altarlar", 3. "Avlu Altarlar" ve 4. Özel formlar⁴⁵. Bu gruplama da geneldir ve altarları meydana getiren sütun sırası, merdiven, kurban masası, *herkos* gibi diğer mimari unsurları dikkate almamaktadır.

Kap Monodendri Poseidon altarının belirleyici özelliklerinden birisi, kurban masasının tüm yüksekliğinin olmasa da en azından alt bölümünün etrafının "*Herkos*" ile çevrelenmiş olmasıdır⁴⁶. Poseidon altarı için diğer bir belirleyici

³⁹ Kap Monodendri Poseidon Altarı'nın bezemelerine göre tarihlemesi aşağıda detaylı olarak tartışılacaktır.

⁴⁰ Gruben 1976, 325-326 Abb. 269-271; Ohnesorg 2005, 142-145. Ephesos Artemision'dan ise MÖ 6. yüzyılın ortalarına tarihlenen ilk "Eschara" (kurban yakma yeri) bilinmektedir, bk. Mussis – Bammer 2001, 32 Taf. 35 Abb. 98,III.

⁴¹ Şahin 1972, 41-44.

⁴² Şahin 1972, 44.

⁴³ Şahin 1972, 59. M. Ç. Şahin çalışmasında Grek mimarisinde üç anıtsal altar tipi olduğunu ifade ederek, bu tipleri şu şekilde sıralamaktadır: 1. Uzun merdiven altar; 2. Monodendri tipi; 3. Rhoikos tipi. Uzun merdiven altarlar çok yaygındır. Şahin, Monodendri tipine "Mısırlı Merdiven Altar" adı da vererek, bu tipin çok seyrek görüldüğünü belirtmektedir, bk. Şahin 1972, 59.

⁴⁴ Ohnesorg 2005, 5.

⁴⁵ Sinn 2005, 14-21.

C. G. Yavis'in, 1949 yılında yayınladığı "Greek Altars. Origin and Typology" başlıklı kitabında altarları sekiz gruba ayırması da araştırmacılar tarafından pek kabul görmeyen bir sınıflamadır (Yavis 1949, 55). Bu gruplamada da altar tiplerinin form özellikleri ve temel kavramlar açıkça tanımlanmamaktadır. Yavis'in sonuç önerileri okuyucuya karmaşık ve anlaşılmasız ifadeler sunmaktadır, bk. Voigts 2011, 6 dn. 20.

⁴⁶ Ohnesorg 2005, 6. A. Ohnesorg, Doğu İonia'daki Hellenistik dönem "Gösterişli veya Anıtsal Altarlar"ın

özellik olarak, dört köşe platformun üst parapet korkuluklarının uç bitişlerinde yer alan volütler gösterilebilir. A. Ohnesorg bu tür altarlara “Volüt süslü blok altarlara” olarak adlandırmakta ve bu bezeme formunun M. Ö. 6. yüzyılda özellikle Miletos civarındaki altarlarda görüldüğünü ifade etmektedir⁴⁷. W. Koenigs’in daha önce de ifade ettiği gibi, “Volütlü Altar” yapılarına Miletos ve çevresinden toplam yedi Arkaik dönem örneği verilebilir: dört tanesi Didyma’dan, bir tanesi Kap Monodendri’den ve Miletos’un komşu kentleri Myus ve Mylasa’dan birer tane⁴⁸. Bu tür volütlü altarlara volütlerin konumuna göre iki gruba ayrılabilir: 1. Grup altarlarda volütler altar masasının köşesinde yer alır; örneğin: Miletos’taki Delphinion Kutsal Alanı’nın Arkaik dönem Altarı⁴⁹; 2. Grup altarlarda ise volütler altar masasının etrafını çevreleyen parapet korkuluğunun uç bitişlerinde yer alır; örneğin: Kap Monodendri’deki Poseidon altarı⁵⁰.

Sonuç olarak, Kap Monodendri’deki Poseidon altarı için tipolojik olarak hiç bir benzer örnek bulunmamaktadır⁵¹. Antik dönem altarlarda hiç bir zaman standart bir planlama uygulanmamış, aksine her bir örnek kendisine has plan ve bezeme unsurlarından özel olarak planlanmıştır, Poseidon altarı da bu durumu örneklemektedir⁵². Altarların planlama ve görünüşlerinde birbirinden farklı olmasının en önemli sebeplendirenlerden birisi olarak Grek altarlara, lahitler ve mezar stelleri gibi, büyük yapıların küçük boyutlu modelleri olması gösterilebilir⁵³. Tapınak gibi daha büyük boyutlu yapılar onlara göre daha küçük boyutlu olan altarlarda modellenirken aynı onların merdiven basamaklarına, duvarlarına, üst yapı elemanlarına ve çatı unsurlarına öykünülmüştür, ancak bu elemanlar altarlarda daha küçük bir boyuta daha serbest bir şekilde uyarlanmıştır.

Arkaik dönemin “Herkes” lu altarlara grubundaki Kap Monodendri Poseidon altarı ve Samos’taki Heraion’un altarlardan geliştirildiğini öne sürmektedir (bk. Ohnesorg 2005, 6 dn. 42).

⁴⁷ Koenigs 1980, 86; Ohnesorg 2005, 3.

⁴⁸ Koenigs 1980, 58-91; Koenigs 1986, 117.

Miletos’tan diğer bir örnek ise Athena Kutsal Alanı’nın Arkaik dönem altarıdır. Bu altardan sadece bir köşe volüt parçası korunmuştur. Bunun dışında Arkaik dönem Athena altarlardan ne temeller ne de herhangi bir yapı kısmı günümüze ulaşmamıştır, bk. Held 2000, 26-27.

⁴⁹ Kawerau – Rehm 1914, 28 Abb. 39, 40; Koenigs 1980, 77 Abb. 11.

⁵⁰ von Gerkan 1915, 455 Taf. XXV.

⁵¹ Grek altarlara konusundaki araştırma tarihini detaylı bir şekilde değerlendiren C. M. P. Voigts, çalışmasında konuyla ilgili en önemli problem ve eksiklikleri şu şekilde vurgulamaktadır: 1. Altarların mimarisıyla ilgili temel soruların açıklanmaması; 2. Konu hakkındaki genel çalışmaların çoğu altarlara tipolojisi konusuna yoğunlaşmıştır, ancak şimdiye kadar önerilen gruplamaların hiç birisi kabul görmemiştir. Bunların sonucunda da Grek Altar Mimarisi’nin gelişimi konusu halen açıklık kazanmayan bir eksiklik, bk. Voigts 2011, 9-10.

⁵² A. Hennemeyer, Priene Athena altarıncı incelediği çalışmasının “Karşılaştırma ve Tipoloji” bölümünde benzer bir sonuca ulaşmıştır (bk. Hennemeyer 2013, 54).

⁵³ Koenigs 1980, 85-86.

Altarın planlamasında, cephe görünüşünü oluşturan bezeme unsurlarının seçimi ve kombinasyonunda belirleyici unsur olarak şu hususların da rol oynamış olabileceğini düşünülebilir:

1. Topoğrafik şartlar; örneğin Kap Monodendri Poseidon altarında merdiven yapısının şekli ve boyutunda altarın deniz kenarındaki konumu ve oradan ulaşılabilirliği rol oynamış olabilir.
2. Altarı yaptıran kent/kurum veya şahsın tercihi ve modası.
3. Altar'ın yapıldığı kent ve bölgenin dönem tarihi şartları ve tarihsel arka plan (çerçeve).

Altarın Bezekleri ve Stilistik Tarihlemesi

Kap Monodendri Poseidon altarı şimdiye kadar değişik araştırmacılar tarafından şu şekilde tarihlenmiştir:

- a) A. von Gerkan: MÖ 6. yüzyılın ilk yarısı (MÖ 600 – 550)⁵⁴: von Gerkan tarihlemede yapıda kullanılan malzemeyi, yapı form ve tekniklerini değerlendirmiştir. Mimari bezemenin stil kritiği yöntemiyle tarihlemesi yapılmıştır;
- b) G. Gruben: MÖ 540 yılları⁵⁵; Hiç bir konuda değerlendirme veya tarihleme yapmadan sadece bu tarihi resim alt bilgisi olarak yazmıştır;
- c) M. Ç. Şahin: MÖ 6. yüzyılın ilk yarısı (MÖ 600 – 550): Ne yapı formları ne de bezeme değerlendirilmeden, A. von Gerkan'ın tarihlemesi olduğu gibi tekrarlanmıştır⁵⁶;
- d) W. Koenigs: MÖ 6. yüzyılın 30'lu yılları (MÖ 530 yılları): W. Koenigs, altarın sadece akroter volütlerinin oranlarını değerlendirmektedir. Altarın kymation formlarını ise Miletos'ta bulunan diğer örneklerden bahsederek, ancak her hangi bir stilistik karşılaştırma yapmadan MÖ 530 yıllarına vermektedir⁵⁷;
- e) S. Altekamp: MÖ 6. yüzyılın sonu⁵⁸: S. Altekamp, altarın ion kymationu ile bezeli profillerinden bahsederek, bunların Samos'taki Polykrates tarafından yaptırılan Hera IV tapınağı ile benzer olduğunu ifade etmektedir. Maalesef S. Altekamp ta çalışmasında her hangi bir stil özelliği açıklamamakta ve stil kritiği ile altarın bu bezemelerinin tarihlenmesini yapmamaktadır;

⁵⁴ von Gerkan 1915, 465-466.

⁵⁵ Gruben 1976, 324.

⁵⁶ Şahin 1972, 44.

⁵⁷ Koenigs 1980, 66.

⁵⁸ Altekamp 1991, 357.

- f) A. Herda: MÖ 6. yüzyılın ortasından sonra⁵⁹: A. Herda, çalışmasında “Altar tipolojik ve stilistik değerlendirmelere göre MÖ 6. yüzyılın ortasından sonraya tarihlenmiştir” şeklinde bir ifade kullanmaktadır. Herda burada kendisi herhangi bir tipolojik ve stilistik tanımlama ve değerlendirme yapmadan S. Altekamp ve W. Koenigs’in tarihlemesini tekrarlamaktadır;
- g) W.-D. Niemeier: MÖ 6. yüzyılın sonu⁶⁰: W.-D. Niemeier de yine W. Koenigs’in altarı Akroter volütlerine göre tarihlemesini tekrarlamaktadır. Niemeier’in kendisinin altar ile ilgili bir tarihleme değerlendirmesi ve önerisi yoktur.
- h) A. Graeves: MÖ 6. yüzyılın son çeyreği⁶¹: A. Graeves, MÖ 6. yüzyılın son çeyreğinde Miletos ve çevresinde inşa faaliyetlerinde bir artış olduğunu ifade ederek, Tekağaç Burnu’ndaki altarın da bunların bir örneği olduğunu belirtmektedir. A. Graeves, altarı ne tipolojik, ne de stilistik olarak değerlendirmemiş ve tarihlememiştir.

Yukarıdaki araştırmaların hiç birisinde altarın mimari bezemeleri “Stil Kritiği” metoduna göre değerlendirilip tarihlenmemiştir. Kap Monodendri Poseidon altarı, ilk defa bu çalışmada mimari bezemesinin stil analizi yapılarak tarihlenmeye çalışılacaktır. Stil özellikleri en iyi şekilde altar yapısının platform bölümünü taçlandıran inci payet ve yumurta dizilerinde tanımlanabilmektedir⁶². Eğer von Gerkan tarafından yapılan rekonstrüksiyon önerisi doğru ise, bezeme unsurlarını oluşturan yumurta dizisi ile inci payet dizisi arasında katı bir aks simetri düzeni hakimdir (fig. 8)⁶³. Böylece bu bezeme kuşaklarında yumurta kabuklarının alt uçları ve aradaki yaprakçıklar her seferinde bir payet çifti ile dikey hatta eşleşmektedir⁶⁴.

Bezeme unsurlarının stil özellikleri şu şekilde tanımlanabilir (fig. 9): Astragal dizisi plastik şekilde yuvarlak inci ve çiftli küçük payet meydana gelir. İon kymationunu oluşturan yumurtalar geniş/dolgun yuvarlak formlu olup, kabuklarından bariz şekilde ayrılmadan işlenmişlerdir⁶⁵. Yumurta kabukları kuvvetli dış bükey hatla yumurtanın şeklini takip ederler. Yan yana gelen kabuklar birbirlerine hemen hemen bitişik haldedirler. Bu şekilde çok bitişik işlenmiş yumurta kabuklarının

⁵⁹ Herda 1998, 12.

⁶⁰ Niemeier 1999, 400.

⁶¹ Graeves 2003, 126.

⁶² von Gerkan 1915, Taf. V, XXIII, XXV ve XXVII.

⁶³ von Gerkan 1915, Taf. XXIII.

⁶⁴ Böylece her bir yumurta genişliği iki inci ve iki makara ölçüsündedir, bk. Baran 2006, 59.

⁶⁵ W. Koenigs, İon kymationunun yuvarlak profilli yumurtalardan oluşan bu stil özelliğinin MÖ 6. yüzyıl ortası ve üçüncü çeyreğinde tüm İonia ve Kyklad adalarında yaygınlaştığını ifade eder, bk. Koenigs 1986, 118.

arasına sıkıştırılan yaprakcıkların üst bölümlerinden sadece ince bir hat ve alt uçlarının üçgenleri tam olarak görülebilmektedir. Tüm bezeme kuşağına oldukça 'hantal ve ağır' bir yapı hakimdir.

İon kymationunun tanımlanan stil özelliklerine MÖ 6. yüzyılda Miletos ve yakın çevresinde sıklıkla rastlanmaktadır. Burada benzer örnek olarak şu mimari parçalar sayılabilir: Eski Balat köyünde bir duvarda bulunan ve günümüzde Miletos Müzesi'nde korunan bir kymation plakası (MÖ 520 yılları)⁶⁶, Miletos Kuzey Agora'dan bir taç bloğu (MÖ 6. yüzyılın ikinci yarısı)⁶⁷, Miletos Sphenksli Altar taç bloğu (MÖ 500 yılları)⁶⁸, Myus'tan Arkaik dönem tapınağının İon sütun başlığı (MÖ 6. yüzyıl ortaları)⁶⁹ ve Ephesos'tan Arkaik dönem Artemis Tapınağı'nın İon başlığı (MÖ 560-546 yılları)⁷⁰. Bu örneklerden Kap Monodendri Poseidon altarnın platform bölümü taç bloğunun yumurta dizisinin stil özelliklerine en yakın benzerleri MÖ 6. yüzyıl ortalarına tarihlenen Myus ve Ephesos örneklerinde bulmaktayız, çünkü bu örneklerde de Kap Monodendri'de olduğu gibi yumurtalar yukarıdan aşağıya kabuklarından incecik bir kanalla ayrılarak etli yuvarlak formda işlenmişlerdir. Kuvvetli dışbükey plastik yapıya sahip ve biri birine bitişik şekillendirilmiş kabuklar ve bunların arasından az bir kısmıyla üçgen uçları görülen ara yaprakçıklar her üç örnekte de benzerdir. Böylece yumurta dizisinin stil özelliklerine göre, Kap Monodendri Poseidon altarı MÖ 6. yüzyıl ortalarına tarihlenebilir.

Altarı tarihlemede kullanılabilecek diğer bir bezemeli unsur ise altarnın teras duvarının volütlü akroteridir (fig.10). Bu yapı elemanı W. Koenigs tarafından oranlarına göre MÖ 530 yıllarına tarihlenmiştir⁷¹. Akroter üzerindeki palmetler ise U. Holtfester tarafından tipolojik ve stilistik özelliklerine göre MÖ 6. yüzyılın ikinci yarısına tarihlenmektedir⁷².

Sonuç olarak, Kap Monodendri Poseidon altarı bezemelerinin stil özelliklerine göre MÖ 550-525 yıllarına tarihlenmelidir.

⁶⁶ Koenigs 1986, 115 Taf. 11.2.

⁶⁷ Koenigs 1986, 113 Taf. 11.1; Baran 2010, Lev. 75.1.

⁶⁸ Koenigs 1986, 115 Taf. 12; Baran 2010, Lev. 75.4.

⁶⁹ Weber 1967, 137-140 Taf. 8.1.

⁷⁰ Gruben 1976, 352-353 Abb. 290; Ogan 2007, Lev. 24b.

Kap Monodendri Poseidon altarnın yumurta dizisi bezeğine Miletos yakınından diğer stilistik benzer örnekler olarak Didyma'da bulunan ve K. Tuchelt tarafından MÖ 6. yüzyılın ortalarına tarihlenen iki yuvarlak altarnın İon Kymationları gösterilebilir, bk. Tuchelt 1973, 90-92 Taf. 28.1-2.

⁷¹ Koenigs 1980, 65-67.

⁷² Holtfester 2001, 147-148.

Altarın Adandığı Tanrı ve Kült

Çalışmanın bu bölümünde Kap Monodendri Poseidon altarının önce hangi tanrı ve külte adandığı sorusuna cevap aranacaktır.

Altarın hangi tanrı veya tanrıçaya adandığını ifade eden bir yazıt bulunmamıştır. İki antik kaynaktan Kap Poseidon (Poseidon Burnu) ve üzerindeki altar hakkında bilgi almaktayız.

Bunlardan birincisi MÖ 64 ila MS 24 yıllarında yaşamış olan Amasyalı Strabon'dur⁷³. Strabon "Coğrafya" adlı kitabında, "Miletos, Pylos'lu Neleus tarafından kurulmuştur" ve "Poseidion'da hala görülen ve Neleus tarafından dikilmiş bir sunak vardır" ifadelerine yer vermektedir⁷⁴.

İkinci antik kaynak ise MS 24 ila 79 yılları arasında yaşamış olan Yaşlı Plinius'tur⁷⁵. Yukarıda belirtildiği gibi, Yaşlı Plinius Naturalis historia adlı eserinde altarın bulunduğu coğrafyayı "*Posideum promunturium et oppidum*" (Poseideion burnu ve kenti) olarak adlandırmaktadır⁷⁶.

Yukarıdaki ifadelerden anlaşılacağı gibi, Strabon hem Poseidon burnundan ve hem de bu burnun üzerindeki altardan bahseden tek antik kaynaktır. Strabon net bir ifadeyle altarın Miletos kentinin mitolojik/efsanevi kurucusu Neleus tarafından inşa ettirildiğini yazmaktadır⁷⁷. Burada şu soru akla gelmektedir: Niçin Neleus Miletos yakınında (*Chorasında*) Poseidon için bir altar inşa ettirmiştir?

Bilindiği gibi, Poseidon'a İonia kentlerinin ortak tapınım merkezi olan Panionion'da "Poseidon Helikonios" ismiyle tapınılmaktaydı ve bu tanrının kültü İonia bölgesinde oldukça yaygındı⁷⁸. Poseidon kültü, İonia bölgesinin en önemli metropolü olan Miletos ve Miletos'un kurduğu kolonilerde de çok önemli rol oynamıştır⁷⁹. Miletos ve yakın çevresinde Poseidon özellikle "Helikonios" ve "Taurios" takma adlarıyla tapınım görmüştür ve bu kültürün Miletos'taki gelişimi Arkaik dönemden itibaren asırlar boyunca takip edilebilmektedir⁸⁰.

⁷³ Lassere 1979, 381-385.

⁷⁴ Strab. XIV, I, 3.

⁷⁵ Sallmann 1979, 928-937.

⁷⁶ Plin. Nat. V, 31.

⁷⁷ Miletos'un mitolojik kurucusu Neleus için bk. van der Kolf 1935, 2280 Nr. 2. Biz burada A. Herda tarafından ele alınan gibi Neleus'un ionik-antik (Neileos), homerik-aeolik (Neleus) yazılış şekilleri veya Pausanias'taki (Neileus) şekli tartışmasına girmeden, bu ismin yaygın yazılış şekli olan "Neleus"u tercih ediyoruz; bk. Herda 1998, 2 dn. 5.

⁷⁸ Schneider 2004, 17-20; Lohmann 2005, 65-69; Simon 2014, 42.

A. Greaves'e göre, İonialılar'ın Poseidon ve Aphrodite kültlerine çok yaygın bir şekilde tapınmış olmaları denizin İonia yaşam ve kültüründe ne kadar merkezi bir rol oynadığının en güzel göstergesidir, bk. Greaves 2010, 57.

⁷⁹ Ehrhardt 1983, 171-173.

⁸⁰ Ehrhardt 1983, 172. Greaves 2010, 113.

Poseidon'un Boitia bölgesindeki "Helikon" dağının sahibi olmasıyla ilgili bk. Simon 1994, 448.

Rodos’lu Apollonios tarafından aktarılan Argonautlar efsanesinden ve Hellenistik dönemin diğer edebi eserlerinden öğrendiğimize göre, Poseidon’un diğer bir özelliği de Ege bölgesinin efendisi ve bir çok efsanevi kahramanın (Hero) soy babası olmasıdır⁸¹. Soy kütüğü Poseidon’a kadar geri giden efsanevi kahramanlardan birisi de Miletos kentinin mitolojik kurucusu Neleus’tur. Kentin kurucusu Neleus, Pylos kralı ve Nestor’un babası Neleus ile yedinci kuşaktan akrabadır, bu yaşlı Neleus ise Poseidon ve Tyro’nun oğlu olarak bilinmektedir⁸². Neleus ve onun soyundan gelen Neleidler soy geçmişlerini bir taraftan Peloponnesli/Theselyalı ırmak tanrısı Enipeus’a diğer taraftan da Poseidon’a bağlamaktadırlar⁸³. MÖ 3. yüzyılda İskenderiye’de yaşamış olan Dionysios Skytobrachion’dan öğrendiğimize göre, “Enipeus” aynı zamanda Poseidon’un Miletos’ta tapınım gördüğü takma adlardan birisidir⁸⁴. Bu anlatıma göre Miletos’lular Poseidon ve Enipeus’u beraber bir kültte onurlandırmış olmalıdırlar. Bu kültün tapınım gördüğü en muhtemel yer ise Kap Poseidion (Monodendri)’daki altar olmalıdır. Çünkü bu altar hem Strabon’un da ifade ettiği gibi Poseidon Enipeus soyundan gelme Neleus tarafından yaptırılmıştır, hem de yapının konumu, Lykophon’un da tanımladığı gibi, denize çıkıntı yapan bir burun üzerindedir⁸⁵. Burada dikkat edilmesi gereken en önemli husus ise Miletos yakınında tapınım gören iki Poseidon kültürünün, Poseidon Helikonios ve Poseidon Enipeus’un kutsal alanlarının birbirlerine karıştırılmadan doğru lokalize edilmesidir. M. Mayer, E. Wüst ve C. Schneider, Poseidon Helikonios kültürünü Kap Monodendri’deki altara lokalize etmişlerdir⁸⁶. Ancak Pausanias’ın da ifade ettiği gibi Miletos yakınındaki Poseidon Helikonios altarı, kente varmadan Biblis kaynağına giden yol üzerinde olmalıdır⁸⁷. A. Herda ve H. Lohmann tarafından Poseidon Helikonios’un bu kutsal alanı Miletos’un batısındaki Zeytin Tepe’de Aphrodite Oikous kutsal alanı yolunda lokalize edilmiştir⁸⁸. Miletos yakınındaki Poseidon Enipeus kültürünün tapınımı ise Miletos yarımadasının güney batı ucunu oluşturan Kap Poseidion’daki (Monodendri) altarda gerçekleşmiştir⁸⁹. Altarın burun üzerindeki konumu da Enipeus kültüne

⁸¹ Roscher 1884-1890, 503-510; Blatter 1984, 591-599; Simon 1994, 448.

⁸² Herda 1998, 14.

Pausanias’ın anlatımına göre, Miletos kentinin kurucusu olarak bilinen Neleus’un mezarı Miletos kentinin Didyma yönüne giden çıkışında, kutsal yol üzerinde yer alıyordu, bk. Paus. 7, 2, 6. Pausanias’taki bu açık ifadeye rağmen, van der Kolf, Neleus’un mezarının Didyma’da olduğunu ifade eder, bk. van der Kolf 1935, 2280.

Neleus Heroonu’nun doğru lokalizasyonu ile ilgili olarak bk. Herda 1998, 3-7.

⁸³ Herda 2006, 310.

⁸⁴ Wagner 1905, 2570.

⁸⁵ von Gerkan 1915, 465; Herda 1998, 15.

⁸⁶ Mayer 1932, 1653-1654; Wüst 1953, 528; Schneider 2004, 22.

⁸⁷ Paus. 7, 24, 5.

⁸⁸ Herda 1998, 15; Lohmann 2005, 65 dn. 38.

⁸⁹ Herda 1998, 15; Herda 2006, 310.

adandığını gösteren özelliklerden birisidir. Buna benzer bir durum İtalya'nın batı kıyılarında Paestum (Poseidonia) yakınlarındaki Kap Enipeus'ta görülmektedir. Antik kaynaklardan Lykophron Miletos'lu Poseidon Enipeus'tan Paestum yakınındaki "Kap Enipeus" ile bağlantılı olarak bahsetmektedir⁹⁰. İtalya'daki bu örnekte de Miletos örneğinde olduğu gibi, Poseidon Enipeus'a bir burnun ucunda deniz kenarında tapınılmıştır⁹¹.

Ancak günümüzde Tekağaç burnunda bulunan ve yukarıda MÖ 6. yüzyılın üçüncü çeyreğine tarihlediğimiz yapı Neleus'un yaptırdığı altar olamaz, çünkü Neleus çok daha erkene Miletos'un kuruluş yıllarına tarihlenmektedir⁹². Bu durumda iki ihtimal üzerinde durulmalıdır: Ya A. Herda'nın da üzerinde durduğu gibi, MÖ 6. yüzyıl altlarının daha erken bir yapı evresi olabilir⁹³ veyahut A. von Gerkan'ın da ifade ettiği gibi Kap Poseidion'daki kült altar yapısından daha erkene, mitoloji kuruluş dönemine kadar geriye gitmektedir⁹⁴.

Poseidon'un "Denizi Sakinleştirici" ve "Denizde Zor Duruma Düşenleri Kurtarıcı" gibi özellikleri göz önüne alındığında Kap Monodendri Poseidon altarnın hemen deniz kıyısındaki konumu ve sadece denizden erişilebilirliği de belki şu şekilde anlamlandırılabilir: Homeros'un Odysseia adlı eserindeki aktarımlarından da bilindiği gibi, Poseidon denizler üzerinde hakimdi ve gönderdiği rüzgarlarla dilediği zaman suları kabartır, dilediği zaman da sakinleştirirdi⁹⁵. Antik dönemde denizciler Kap Poseidion'a (günümüzde Tekağaç burnu) gemileriyle yanaşıp, Poseidon altarna çıkıyorlar, burada tanrıya kurban ve sunu yaparak denizleri sakinleştirmesi, kazasız belasız bir yolculuk yapabilmeleri için yakarıyorlardı⁹⁶. Böylece A. von Gerkan'ın Kap Monodendri Poseidon altarnı tanımladığı eserdeki şu ifadesi de anlam kazanmaktadır: "Altarnın yönü açıkça doğuya bakmaktadır ve girişi batı taraftadır. Merdiven yapısının temeli basamaklar için çok uzundur ve batıda denize kadar ulaşmaktadır"⁹⁷.

⁹⁰ Lykophr. 722; Ciaceri 1915, 241 dn. 4.

⁹¹ İtalya'nın batı kıyılarında "Kap Enipeus" olarak adlandırılan bu burnun günümüzde "Punta Licosa" denilen yerde olup, Paestum'un yaklaşık 20 km güney batısındadır. Paestum yakınındaki bu burnun da Miletos Kap Monodendri'ye benzer şekilde "Poseidion" olarak bilinmektedir, bk. Scherling 1953, 423; Herda 1998, 15 dn. 96.

⁹² A. Herda, Neleus'un mitolojik efsanesinin kökenini en geç MÖ 7. yüzyıla tarihlemektedir, bk. Herda 1998, 10.

⁹³ Herda 1998, 12 dn. 74, 77.

⁹⁴ von Gerkan 1915, 465.

⁹⁵ Poseidon'un denizlerdeki bu tür doğal olaylardaki rolü Homeros tarafından Odysseia'da anlatılmaktadır, bk. Hom.Od. 5, 291-297.

⁹⁶ Poseidon'un "denizleri sakinleştirici" ve "kurtarıcı" özellikleriyle ilgili olarak bk. Simon 1994, 448; Simon 2014, 39-40.

⁹⁷ von Gerkan 1915, 459.

Altarın İnşa Edildiği Dönemdeki Tarihi Çerçeve ve Şartlar. Bu Dönemde Bölgede İnşa Edilen Diğer Dini Yapılar

Bu bölümde ise Kap Monodendri'deki Poseidon altarının hangi tarihi çerçevede inşa edildiği sorusuna cevap aranmaya çalışılacaktır. Yukarıda altar MÖ 550 – 525 yıllarına, dolayısıyla geç Arkaik döneme tarihlenmişti. Burada altarın ait olduğu coğrafyanın hakimi olan Miletos kentinin bu dönem tarihi üzerinde kısaca durularak, altarı ortaya koyan siyasi ve ekonomik şartların ne olduğu anlaşılmalıdır.

Öncelikle ifade edilmelidir ki, Miletos kenti tarih boyunca ulaşım yolları üzerindeki elverişli konumunu önemli bir ticaret kentine gelişmek için akıllıca kullanmıştır⁹⁸. Miletos tarih boyunca siyasi gücü ve önemini Menderes Körfezi ve havzasının güneyindeki deniz ulaşımını kontrol eden konumuna borçlu olmuştur. Kentin gelişimindeki için en temel şartlardan birisi de dönemin güçlü devletleri ile iyi ilişkiler kurmak ve dış işlerinde tarafsız bir politika izlemek olmuştur⁹⁹. Buna ilaveten Miletos *Chorası'nın* yakın civardaki Mykale (Samsun) dağları ve Theben gibi su ve mermer kaynakları bakımından zengin bölgeleri de kapsamı, kentin İonia bölgesinin her bakımından gelişmiş bir metropolü haline gelmesinde önemli rol oynamıştır¹⁰⁰.

W.-D. Niemeyer'in de belirttiği gibi, Kap Monodendri Poseidon altarının da inşa edildiği dönem olan MÖ 6. yüzyılın ikinci yarısında Miletos ve çevresinde özellikle tapınak türünden olmak üzere artan bir yapı faaliyeti gözlenmektedir¹⁰¹. Miletos kenti, bu dönemde özellikle Didyma'daki Apollon Tapınağı'na giden kutsal yolu ve Kap Poseidion'daki altarı inşa ederek tüm Miletos yarım adasında adeta bir "Kült Yayılması ve İşgali" politikası izlemiştir (fig. 11)¹⁰². Acaba MÖ 6. yüzyılın ortasından itibaren artan bu yapı faaliyetlerinin arkasındaki tarihi şartlar nelerdir?

Bilindiği gibi Miletos, İonia bölgesinin çoğu kenti gibi, MÖ. 6. yüzyılın ortasından itibaren Pers hakimiyetine girmiş ve kent tiranlar tarafından yönetilmeye başlanmıştır¹⁰³. MÖ 540 yıllarında başlayan bu tiranlık sistemi, MÖ 499 senesinde Miletos'in Pers İmparatorluğuna karşı İonia isyanını başlatmasıyla son bulmuştur. Ancak Miletos'te tiranlık yönetimin başlangıcı daha eskiye MÖ 600 yıllarına kadar gitmektedir. Bu dönemde MÖ 6. yüzyılın başında Miletos kentini Thrasybulos isimli bir tiran, özellikle de Lydia kuşatması altında bağımsızlığını

⁹⁸ Greaves 2003, 21-25.

⁹⁹ Hiller von Gaertringen 1932, 1590.

¹⁰⁰ Hoepfner 2011, 67.

¹⁰¹ Niemeier 1999, 400.

¹⁰² Ehrhardt 1998, 17.

¹⁰³ Greaves 2003, 125.

kaybettirmeden başarılı bir şekilde yönetmiştir¹⁰⁴. Miletos bu tiran döneminde oldukça parlak bir dönem yaşamış, Karadeniz kıyılarındaki kolonilerin bir çoğu Thrasybulos zamanında kurulmuş, kentte bir çok tapınak inşa edildiği gibi, Miletos'in dış ticareti de oldukça gelişmiştir¹⁰⁵.

Miletos tarihinde Thrasybulos'tan sonra bilinen iki önemli tiran ise Histiaios¹⁰⁶ ve Aristagoras'dır¹⁰⁷. Bunlardan Histiaios MÖ 530 – 499 yıllarında, Aristagoras ise kayınpederi Histiaios'un bulunmadığı dönemlerde tiranlıkla Miletos'u yönetmişlerdir. K. Mieth'in "Arkaik Dönemde Tiranların Yapıları" konulu araştırması, sadece Korinth'te ve Atina'da değil aynı zamanda İonia'da da tiranlar yönetimi altında anıtsal yapıların inşası için gerekli iki şartın, yani merkezi otoritenin ve malzeme zenginliğinin, yerine getirildiğini göstermiştir¹⁰⁸. Bu duruma örnek olarak Korinth'te Kypseloslar ve Atina'da ise Peisistratoslar dönemlerinde inşa edilen yapılar gösterilebilir¹⁰⁹. Tiranlar yönetiminde özellikle anıtsal dini yapıların inşa edildiği bölgelerden bir diğeri de Miletos kentinin de bulunduğu İonia'dır. Örneğin MÖ 538 yılında Samos'ta tiran olan Polykrates büyük bir hırs ve ihtirasla Heraion'da görkem ve büyüklük bakımından eski dipterosu gölgede bırakmasını arzuladığı yeni tapınağın inşasını başlatmıştır¹¹⁰. Samos Polykrates döneminde en parlak dönemini yaşamış ve bu tiran adada sadece tapınak inşası ile ilgilenmemiş, aynı zamanda kentte yeni gemi tiplerinin geliştirilmesi, yeni bir mendireğin inşası ve daha da önemlisi Samos'un su probleminin çözümü hep Polykrates'in enerjik yönetimi altında gerçekleştirilmiştir¹¹¹.

Tiranlar özellikle çeşme gibi kamu yapılarının , ama aynı zamanda altar ve tapınak türü dini yapıların inşasına önem vermişlerdir¹¹². Kap Monodendri Poseidon altarnın bezemelerine göre yaptığımız MÖ 6. yüzyılın üçüncü çeyreği tarihlemesi yaklaşık olarak tiran Histiaios'un Miletos'u yönettiği yıllara tekabül etmektedir. Bu dönemde, MÖ 6. yüzyılın ikinci yarısında Miletos ve Chora'sında özellikle tapınak türünden bir çok yapı inşa edilmiştir¹¹³. Tiranlar özellikle bölgelerindeki önemli kültlere adanmış dini yapılar yaptırarak yönetimlerini meşrulaştırmaya çalışmışlardır¹¹⁴. Bu bağlamda, Miletos'lu tiran Histiaios kentin

104 Schachermeyr 1936, 567.

105 Hiller von Gaertringen 1932, 1592.

106 Swoboda 1913, 2047-2050.

107 Judeich 1895, 848-849.

108 Mieth 1993, 43.

109 Mieth 1993, 34-41.

110 Gruben 1976, 335-340.

111 Mieth 1993, 41-43.

112 Mieth 1993, 44.

113 Niemeier 1999, 406.

114 Mieth 1993, 44.

mitolojik geçmişinde önemli bir rol oynamış olan Poseidon Enipeus kültüne, özellikle de deniz yolcularının çok dikkatini çekecek bir noktada, Kap Poseidion'da (Monodendri) anıtsal bir altar inşa ettirmiştir. Bu altar, bir taraftan Miletos'u yöneten tiranların 'propaganda yapısı' görevini üstlenirken, diğer taraftan da o dönemin denizcileri için bir nevi deniz feneri olarak hizmet etmiştir.

Miletos kentinde MÖ 6. yüzyılın ikinci yarısına verilen bu yoğun yapı faaliyetleri Herodot'un anlatımıyla da örtüşmektedir. Herodot, Miletos'un İonia ayaklanmasından önce tarihinin ne öncesiyile ne de sonrasıyla kıyaslanamayacak şekilde en parlak dönemini yaşadığını ve o dönemde kentin "İonia'nın İncisi" olduğunu yazmaktadır¹¹⁵. Kap Monodendri Poseidon altarı da Miletos'un 'İonia'nın İncisi' olduğu dönemin en güzel yapıtlarından birisidir¹¹⁶.

Bibliyografya ve Kısaltmalar

Antik yazarlar ve eserlerinde, Der Kleine Pauly 1, S. XXI – XXVI'da önerilen kısaltmalar geçerlidir.

Akat 1998	Akat, H., "Tekagaç Burnu'ndaki Poseidon Altarı", Milet Müzesi Yıllığı 2, 23-29.
Altekamp 1991	Altekamp, S., Zu griechischer Architektuornamentik im sechsten und fünften Jahrhundert v.Chr. Exemplarische archäologische Auswertung der nicht-dorischen Blattornamentik, Frankfurt.
Baran 2006	Baran A., "The Archaic Temple of Zeus Labraundos", Anatolia 30, 21-46.
Baran 2010	Baran, A., Hekatomnidler Öncesinde Karia Mimarisi, Ankara.
Blatter 1984	Blatter, R., "Argonautai", LIMC II/1, 591-599.
Bumke – Breder 2016	Bumke, H. – Breder J., "Die Kulte von Didyma im Licht neu entdeckter Bauten – Bereichernde Grabungsergebnisse im Apollon-Heiligtum", AW 2016/2, 52-60.
Ciaceri 1915	Ciaceri, E., "La legganda die Neleo, fondatore di Mileto", RivFil 43, 237-262.
Deichmann 1970	Deichmann, F. W., "Armin von Gerkan, 1884–1969. Biographie und Bibliographie", RM 77, VII–XVIII.
Ebert 1925	Ebert, J., "Leuchtturm", RE XII/2, 2150-2152.
Ehrhardt 1983	Ehrhardt, N., Milet und seine Kolonien, Frankfurt.
Ehrhardt 1998	Ehrhardt, N., "Didyma und Milet in archaischer Zeit", Chiron 28, 11-20.
Goette 2000	Goette, H. R., "Ο αξιόλογος δήμος Σούνιον : landeskundliche Studien in Südost-Attika", Internationale Archäologie 59, Rahden.
Greaves 2003	Greaves, A. M., Miletos. Bir Tarih (çev. H. Ç. Öztürk), İstanbul.

¹¹⁵ Hdt. V, 28.

¹¹⁶ Niemeier 1999, 409.

- Greaves 2010 Greaves, A. M., *The Land of Ionia, Society and Economy in the Archaic Period*, Oxford.
- Gruben 1976 Gruben, G., *Die Tempel der Griechen*, München.
- Held 2000 Held, W., *Das Heiligtum der Athena in Milet*, *MilForsch* 2, Mainz.
- Hennemeyer 2013 Hennemeyer, A., *Das Athenaheiligtum von Priene*, *AF* 27, Wiesbaden.
- Herda 1998 Herda, A., "Der Kult des Gründerheroen Neileos und die Artemis Kithone in Milet", *ÖJh* 67, 1-25.
- Herda 2006 Herda, A., *Der Apollon-Delphinios-Kult in Milet und die Neujahrsprozession nach Didyma, Ein neuer Kommentar der sog. Molpoisatzung*, *MilForsch* 4, Mainz.
- Hiller von Gaertringen 1932 Hiller von Gaertringen, F. F., "Milet (Geschichte)", *RE* XV/2, 1586-1622.
- Hoepfner 2011 Hoepfner, W., *Ionien – Brücke zum Orient*, Darmstadt.
- Holtfester 2001 Holtfester, U., *Das ionische Anthemion. Eine typologische und ornamentgeschichtliche Untersuchung skulptierter ionischer Anthemien der griechischen Bauornamentik des 6. und 5. Jahrhunderts v. Chr.* Online Internet Yayın: https://repositorium.uni-muenster.de/document/miami/0552e35f-8ea2-4db5-b95a-b4eb7474b545/diss_holtfester.pdf (erişim: 09.12.2016) Doktora Tezi Westfälischen Wilhelms-Universität zu Münster.
- Höckmann 1985 Höckmann, O., *Antike Seefahrt*, München.
- Judeich 1895 Judeich, W., "Aristagoras", *RE* II/1, 1895, 848-849.
- Kawerau – Rehm 1914 Kawerau, G. – A. Rehm, *Das Delphinion in Milet*, *Milet III*, Berlin
- Koenigs 1980 Koenigs, W., "Bauglieder aus Milet", *IstMitt* 30, 56-91.
- Koenigs 1986 Koenigs, W., "Reste archaischer Architektur in Milet", *Milet 1899 – 1980: Ergebnisse, Probleme und Perspektive einer Ausgrabung*, Koll. Frankfurt a. M. 1980 (ed. W. Müller-Wiener), *IstMitt Beih.* 31, 113-119, Tübingen.
- Kossatz-Deissmann 2005 Kossatz-Deissmann, A., "Darstellungen von Kultorten II: Altäre", *ThesCRA IV*, 381-392.
- Köster 1923 Köster, A., *Das antike Seewesen*, Berlin.
- Kroll 1923 Kroll, W., "Schiffahrt", *RE* 2. R. IIA/1, 408-419.
- Lassere 1979 Lassere, F., "Strabon", *KIP* 5, 381-385.
- Lohmann 2000 Lohmann, H., "Milesia", *DNP* 8, 166.
- Lohmann 2001a Lohmann H., "Poseidion [5]", *DNP* 10, 2001, 198.
- Lohmann 2001b Lohmann, H., "Survey in der Chora von Milet 1999 Abschlussbericht", *AST* 18/2, 11-22.
- Lohmann 2005 Lohmann, H., "Melia, das Panionion und der Kult des Poseidon Helikonios", *Neue Forschungen zu Ionien, Festschrift für F. Işık* (ed. E. Schwertheim – E. Winter), *AMS* 54, 57-91, Bonn.

- Lohmann 2013 Lohmann, H., “Melia und das archaische Panionion am Çatallar Tepe in der Mykale”, *Anatolian Metal VI* (ed. Ü. Yalçın), *Der Anschnitt: Zeitschrift für Kunst und Kultur im Bergbau Beih.* 25, 109-121.
- Mayer 1932 Mayer, M., “Milet (Posidion)”, *RE XV/2*, 1653-1655.
- Meyer 1974 Meyer, E., “Poseidion [8-16]”, *RE Suppl. XIV*, 446-447.
- Mieth 1993 Mieth, K., “Bauten der Tyrannen in archaischer Zeit”, *Die Griechische Polis und Politik* (ed. W. Hoepfner – G. Zimmer), 33-45, Tübingen.
- Muss – Bammer 2001 Muss, U. – A. Bammer, *Der Altar des Artemisions von Ephesos*, *FIE XII/2*, Wien.
- Müller 1997 Müller, D., *Topographischer Bildkommentar zu den Historien Herodots, Kleinasien und angrenzende Gebiete mit Südostthrakien und Zypern*, Tübingen.
- Naumann 1971 Naumann, R., “Armin von Gerkan”, *Gnomon* 43, 841-842.
- Niemeier 1999 Niemeier, W.-D., “‘Die Zierde Ioniens’: Sakralbauten in Milet und seiner Chora in der zweiten Hälfte des 6. Jhs. v. Chr.”, *AA* 1999, 396-415.
- Ogan 2007 Ogan, D., *M.Ö. 5. ve 4. yüzyıllarda Daskyleion Satrap Saraylarının Mimari Buluntuları*, Online Internet Yayın: <http://acikerisim.ege.edu.tr:8081/xmlui/handle/11454/2596> (erişim: 09.12.2016) Yüksek Lisans Tezi, Ege Üniversitesi, İzmir.
- Ohnesorg 2005 Ohnesorg, A., *Ionische Altäre*, *AF* 21, Berlin.
- Olshausen 1974 Olshausen, E., “Poseidion [7]”, *RE Suppl. XIV*, 1974, 446.
- Roscher 1884-1890 Roscher, W. H., *Ausführliches Lexikon der griechischen und römischen Mythologie I*, Leipzig.
- Sallmann 1979 Sallmann, K., “Plinius [1]”, *KIP* 4, 928-937.
- Schachermeyr 1936 Schachermeyer, F., “Thrasybulos [1]” *RE* 2. R. XI, 567-568.
- Scherling 1953 Scherling, K., “Poseidion [10]”, *RE XXII/1*, 1953, 423.
- Schneider 2004 Schneider, C., “Poseidon und sein Volk”, *AW* 35/3, 17-25.
- Schumacher 1993 Schumacher, R. W. M., “Three related sanctuaries of Poseidon: Geraistos, Kalaureia and Tainaron”, *Greek Sanctuaries, New Approaches* (ed. N. Marinatos – R. Hägg), 51-65, London – New York.
- Simon 1994 Simon, E., “Poseidon”, *LIMC VII/1*, 446-479.
- Simon 2014 Simon, E., “Poseidon in Ancient Greek Religion, Myth, and Art”, *Poseidon and the Sea: Myth, Cult and Daily Life* (ed. S. D. Pevnick), 37-177, London.
- Sinn 2005 Sinn, U., “Altar”, *ThesCRA IV*, 2005, 14-21.
- Swoboda 1913 Swoboda, H., “Histiaios”, *RE VIII/2*, 2047-2050.
- Şahin 1972 Şahin, M. Ç., *Die Entwicklung der griechischen Monumentalaltäre*, Bonn.
- Treidler – Dörner – Ziebarth – Scherling – Spuler – Bernert – Meyer 1953 Treidler, H. – F. K. Dörner – E. Ziebarth – K. Scherling – B. Spuler – E. Bernert – E. Meyer, “Poseidion [1-15]”, *RE XXII, 1*, 421-426.

- Tuchelt 1973 Tuchelt K., Vorarbeiten zu einer Topographie von Didyma, *IstMitt Beih.* 9, Tübingen.
- Voigts 2011 Voigts, C. M. P., Die Altäre von Selinunt, Online Internet Yayın: <https://mediatum.ub.tum.de/doc/1072456/1072456.pdf> (erişim: 08.12.2016), Doktora Tezi Technische Universität München.
- van der Kolf 1935 van der Kolf, Th., “Neleus [2]”, *RE XVI/2*, 2280.
- von Gerkan 1915 von Gerkan, A., Der Poseidonaltar bei Kap Monodendri, *Milet I/4*, Berlin.
- Wagner 1905 Wagner, R., “Enipeus [3]”, *RE V/1-2*, 2570.
- Weber 1967 Weber, H., “Myus. Grabung 1966”, *IstMitt 17*, 128-143.
- Wiegand 1906 Wiegand, Th., Karte der milesischen Halbinsel, *Milet I*, Berlin.
- Wüst 1953 Wüst, E., “Poseidon”, *RE XXII/1*, 446-557.
- Yavis 1949 Yavis, C. G., *Greek Altars. Origins and Typology*, Saint Louis-Missouri.

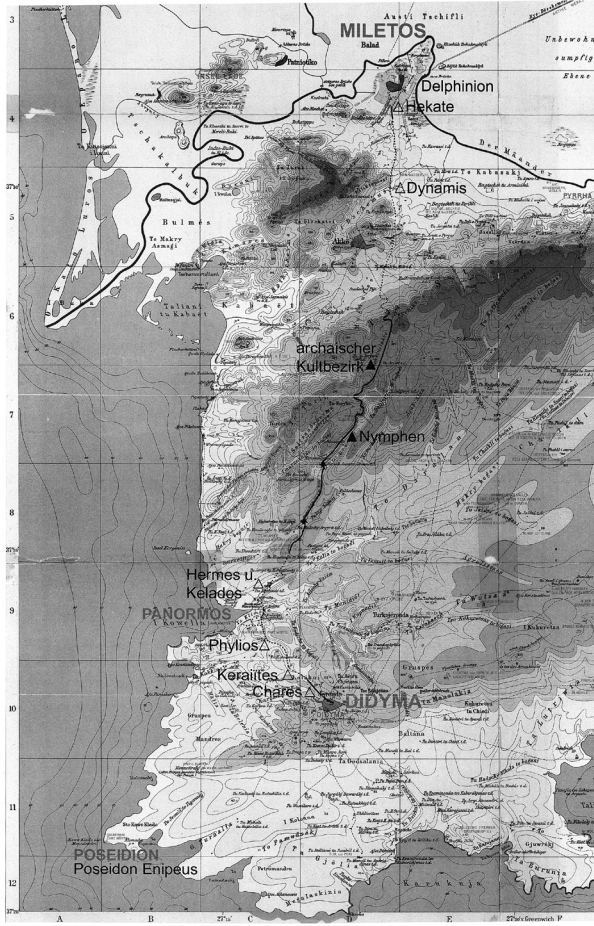

Fig. 1
Miletos ve
Chorasının haritası
(Herda 2006, Abb. 9).

Fig. 2
Kap Monodendri
Poseidon Altarının
kalıntıları ve kalıntıları
üzerindeki "Tekagaç"
(von Gerkan 1915, Taf. II).

Fig. 3 Didim, Tekağaç Burnu ve çevresinin Google Earth görüntüsü (Google Earth).

Fig. 4 Kap Monodendri Poseidon Altarı'nın kalıntıları ve hemen yanındaki modern deniz feneri.

Fig. 5 Kap Sunion ve çevresinin Google Earth görüntüsü (Google Earth).

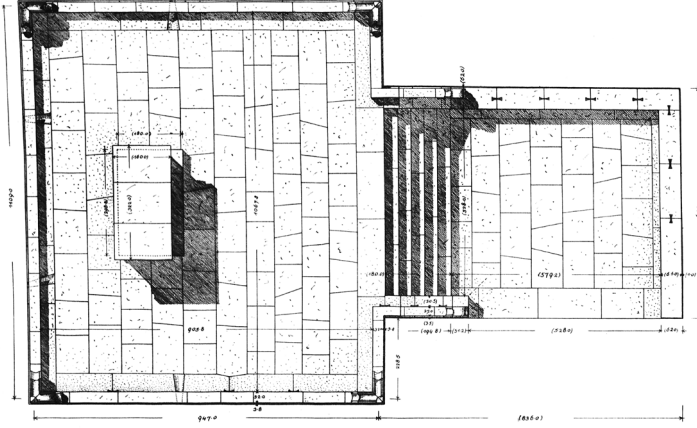

Fig. 6 Kap Monodendri Poseidon Altarı'nın plan rekonstrüksiyonu (von Gerkan 1915, Taf. XXIV, 2).

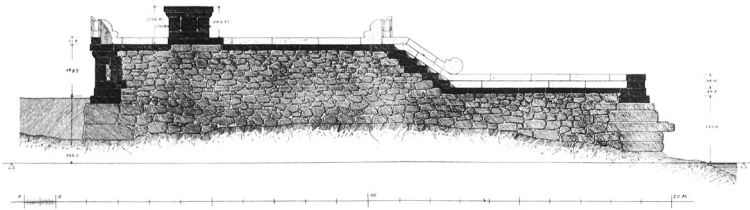

Fig. 7 Kap Monodendri Poseidon Altarı'nın boyuna kesit rekonstrüksiyonu (von Gerkan 1915, Taf. XXIV, 1).

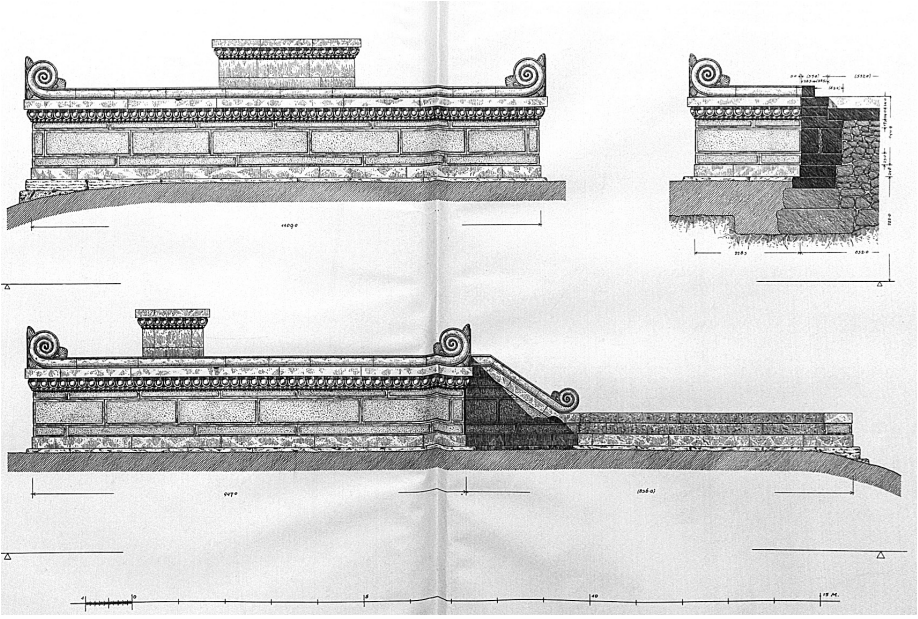

Fig. 8 Kap Monodendri Poseidon Altarının doğu ve kuzey cephe görüntüş rekonstrüksiyonu (von Gerkan 1915, Taf. XXV).

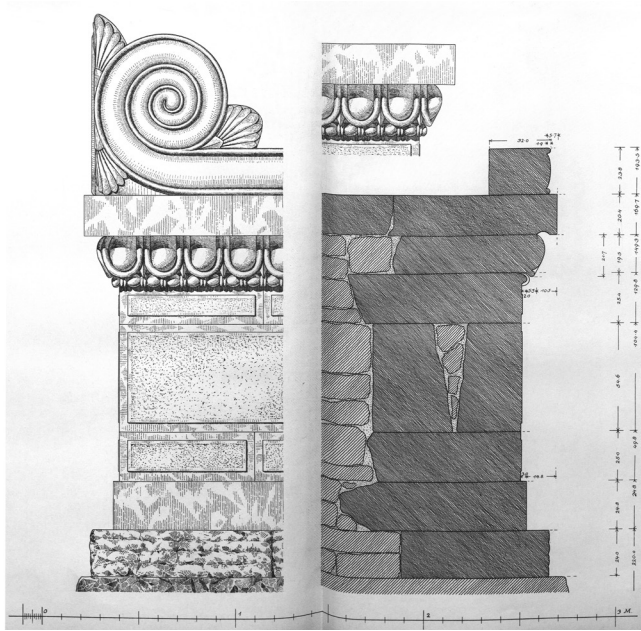

Fig. 9 Kap Monodendri Poseidon Altarının duvar kaplama ve bezeme kuşakları rekonstrüksiyonu (von Gerkan 1915, Taf. XXIII).

Fig. 10 Kap Monodendri Poseidon Altarının platform bölümünü taşıyan taşlarındaki bezek kuşakları: Astragal ve İon Kymationu (von Gerkan 1915, Taf. V, 1).

Fig. 11 Kap Monodendri Poseidon Altarının teras duvarı köşe akroteri (von Gerkan 1915, Taf. V, 2).

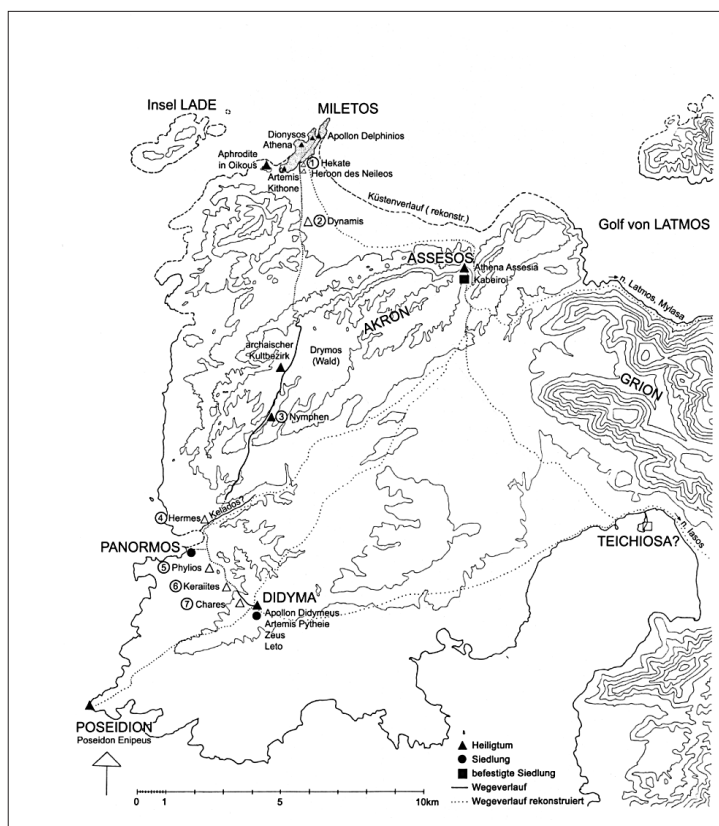

Fig. 12 Miletos yarımadasındaki kültürleri gösterir harita (Herda 2006, Abb. 17).

Fig. 13 Kap Monodendri Poseidon Altarının deniz kenarındaki konumunun dijital rekonstrüksiyonu (J. Köster, Digitale Rekonstruktion des Poseidon-Altars von Kap Monodendri [Didim, Türkei], 4, Online Internet Yayını: http://www.academia.edu/9998489/Digital_reconstruction_of_the_Poseidon_Altar_at_Cape_Monodendri_Didim_Turkey_ [erişim: 09.12.2016]).